

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM PSZICHOLÓGIAI TANSZÉK

B Ö L C S É S Z D O K T O R I É R T E K E Z É S

AZ ÖN- ÉS TÁRSÉRTÉKELES PEDAGÓGIAI
PSZICHOLÓGIAI VIZSGÁLATA

KANYÓ TERÉZIA

SZEGED

1984.

5

T A R T A L O M

I. BEVEZETÉS	1. oldal
1. A témaválasztás indoklása	4. "
2. Kutatási feladatok, munkahipotézise	8. "
3. A vizsgálat módszerei	10. "
4. A vizsgált minta általános jellemzői	11. "
II. A TÉMA ALAPKÉRDÉSEI A SZAKIRODALOMBAN	16. "
III. AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI ZÁRÓJELLEMZÉSEK PSZICHOLÓGIAI ELEMZÉSE	31. "
1. A beiskolázott tanulók családi háttere, mint szocializációs tényező	31. "
2. A zárójellemzések értékelésének pszichológiai szempontjai	34. "
3. A személyiség ismeretének tükröződése a jellemzésekben	44. "
IV. A TANULÓI ELVÁRÁSOK ÖNÉRTÉKELESI MUTATÓI	50. "
1. A pályaválasztás indítékai	51. "
2. Az iskolaváltás gondjai	56. "
3. A társas kapcsolatok alakulása	62. "
V. AZ ÖNÉRTÉKELEÉS ÉS TÁRSÉRTÉKELEÉS PSZICHOLÓGIAI TÉNYEZŐI	66. "
1. Önértékelés	70. "
2. A társak értékelése	72. "
VI. ÖSSZEGEZÉS	87. "
VII. MELLÉKLETEK	91. "
VIII. IRODALOMJEGYZÉK	110. oldal

"A tanulók teljesítménye nagymértékben függ attól, hogy sikerül-e a legjobb módszereket megtalálnunk.

Más szavakkal: függ a pedagógus munkájának hatékonyságától. Az iskoláinkban alkalmazott pedagógiai módszerek tekintetében még nagyok a tartalékok. Ne a követelmények leszállításában, hanem az igényesebb munkában keressük a megoldást".

/Óvári Miklós

előadói beszéde a KB 1982. április 7-i ülésén/.

I. B E V E Z E T É S

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1982. áprilisában határozatot hozott a közoktatás fejlesztéséről. Ennek alapján indult meg a széleskörű munka, amely célul tűzte ki a magyar közoktatás rendszerének továbbfejlesztésére vonatkozó javaslatok kidolgozását.

A továbbfejlesztés koncepciójának megfogalmazásakor a fő gondolkodási irányok a következők voltak;

- a közoktatás helyzetének és jövőjének megítélése szociológiai, közgazdasági és egyetemes művelődéspolitikai szempontok szerint,
- az iskolakép változása az iskolarendszertől a műveltségi anyag strukturájáig,
- a permanens művelődés - nevelés teóriája, annak egységes szemlélete.

A fenti irányok a megelőző tíz évben fogalmazódtak meg. A társadalmilag szervezett nevelés hazai történetében még soha nem volt olyan korszak, amelyben ennyire nyitottan, sokrétűen, problémára orientáltan, kritikusan és ilyen sokan gondolkodtak volna a közoktatás jelenéről, jövőjéről. A közoktatás kérdése közügy lett, az érdeklődés társadalmi szinten széleskörű, esetenként felfokozott. A különböző szakmai folyóiratokban, könyvekben 1982-ben láttak először napvilágot a javaslatok a közoktatás fejlesztésére, melyek a vélemények alapján és viták során tovább módosultak.

A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságától az Országos Pedagógiai Intézetten keresztül a szakminisztérium-

kon át a publicisták munkája nyomán az ujságokban, rádióban, TV-ben szinte mindenki e témát tárgyalta. A Művelődési Minisztérium 1983 szeptemberében az oktatáspolitikai hetilapban /Köznevelés/ bocsátotta vitára javaslatát, a fejlesztés távlati irányelveit.

Ezek az irányelvek mint követelményt megfogalmazzák az iskolával szemben, hogy alapvető feladata a személyiség fejlesztése. Konkrétebben, hogy formálja a fiatalok személyiségét, alakítsa ki az éntudatot, az azonosságtudatot, neveljen önismeretre, tudatos fegyelemre, alakítsa ki az akarat- erkölcsi jellemvonásokat. Alakítsa ki a felnövekvő nemzedék elkötelezettségét a szocializmus ügye, a haladás eszméi iránt.

Fejlessze a társadalmi - közéleti aktivitáshoz szükséges készségeiket és kezdeményező képességüket. Alakítsa ki a szocialista emberre jellemző személyiségjegyeket. /Horváth, 1982, Mihály - Szebenyi - Vajó, 1983/.

A személyiségformálást, mint feladatot az érvényben levő nevelési- oktatási programok az iskolarendszer egészére megfogalmazzák. E folyamatban a középiskolás szakasz igen jelentős erre az időszakra /14-18 év/ esik a pubertáskor második fázisa, az ifjuvá válás folyamata. Soha ekkora változás nem következik be az ember személyiségében, mint ebben az életszakaszban. Alapját a biológiai és pszichológiai feltételek létrejötte adja, amely főleg a serdülőkorra jellemző. A felnőtté válás folyamatának e meghatározó szakasza a középiskolás évekre esik, melyre jellemző a fokozatos szocializálódás és az önálló felnőtt életre való felkészülés. Az iskola nevelési célja segíteni ezt a folyamatot.

A középiskola olyan fiatalokat szeretne kibocsátani, akik akarnak és tudnak a természet, a társadalom változatos értékeivel élni, egyéniségüket képesek minél teljesebben kibontakoztatni, annak fejlesztésére törekszenek. Lényeges az emberi önérték kibontakoztatása, hogy a történelmileg - társadalmilag adott feltételek között az egyén élete a legteljesebb legyen, otthon érezze magát az őt körülvevő világban.

A szakközépiskolában határozott életpályára történik a felkészítés - a szakmai elméleti és gyakorlati tárgyakon keresztül - a személyiség olyan formálását feltételezi, amely szakmára orientált, hogy kialakuljon a szakma iránti attitűd /Duró, 1982/.

Mindezeknek a feladatoknak a szakközépiskola csak akkor tud megfelelni, ha találkozik egymással a fiatalok pályaválasztási szándéka és a társadalom által nyújtott továbbtanulási- és munkalehetőség. Ez nem kis feladatot jelent a pályaválasztás előtt álló 14 éves tanulónak. Az ember életének az egyik legjelentősebb, legmesszebbre ható mozzanata ez. A fiatal pályaválasztását a tanuló egyéni hajlama és adottsága, a család és környezet hatása befolyásolja. A pályaválasztás pedagógiai irányítása mindig fontos szülői és nevelői feladatnak számított, hisz a körültekintő és helyes választás nemcsak a tanuló szempontjából sorsdöntő, hanem az iskolai munkát is sokféle képpen befolyásolja /Kelemen, 1981/.

A 14 évesen történő pályaválasztás sok változást hoz a serdülő életében. Jelenti az új iskolafokozatba való átmenetet, a megszokott közösség elhagyását, új társak keresését, új közösséget, a legtöbb fiatalnál a családtól való elszakadást, a kollégiumi életbe való beilleszkedést, szakközépiskolában a fizikai munkára való nevelést.

Az iskolafokozat közötti átmenet időszaka a serdülőkorra esik, amikor a serdülők pályaelképzelése még többnyire homályos, határozatlan. Ebben a legellentmondásosabb korban kell a tanulóknak az új iskolafokozat követelményeinek eleget tenni, amely amugy is rányomja bélyegét a cselekvés fejlődésére, érzelmeire, akaratára és egész személyiségének alakulására.

A pubertás kor pszichológiáját a tudomány alaposan feltárta, de az e korra eső iskolaváltoztatás /új közösségbe való beilleszkedés, az új iskola kívánalmaival való azonosulás, a családtól való elszakadás, az általános iskolából hozott ismeretek megbízhatósága, mennyisége, az új tanárokhoz való alkalmazkodás/ a tudomány által kevésbé kidolgozott terület, pedig ez valamennyi szakközépiskolának alapvető gondja.

1. A témaválasztás indoklása

Az iskolánk 30 éves gyakorlati tapasztalatai igazolják, valamint a szakirodalom hiánya is jelzi ama megállapítás igaz voltát, mely szerint a középiskolák a személyiségfejlesztés gondjaival küszködnek és a nevelési célkitűzéseket csak részben tudják megvalósítani. E problémakör jelentőségét sem a széleskörben értelmezett, sem a szakmai pedagógiai közvélemény nem érzékeli olyan szinten, mint azt jelentősége indokolja.

Napjaink pedagógiai gyakorlatában, -az esetek többségét tekintve - csak általában beszélnek a nevelés - oktatás folyamatában a személyiség fejlesztéséről. Nem tekintik fontos feladatnak, pedig az iskolafokozatok közötti átmenet egyik legfőbb, figyelmet érdemlő pszichológiai problémája. Ha jól tudjuk felmérni, irányítani, akkor jelentős mértékben segíthetjük a tanulói beilleszkedést, az új követelményeknek való megfelelés vágyát,

a szakma iránti érdeklődés felkeltését, a pályatükörnek megfelelő identitás kialakítását.

A 8. osztályos tanulók pályaválasztási szándékából megállapítható, hogy a fiatalokat élénken foglalkoztatja a pályaválasztás kérdése, hisz a személyiségfejlődés e szakaszában az önállósulási, önmegvalósítási igény jelentős mértékben felerősödik.

A személyiségfejlesztéssel kapcsolatos általános pszichológiai feltételezések kiterjeszthetők a pályaválasztási érettség kialakításának folyamatára, mivel "...az egyének pályaválasztása személyiségükhöz kapcsolódva alakul" /Rókusfalvy, 1969/.

A pályaválasztási érettséget jelentős mértékben meghatározzák a személyiség általános jellemzői, amelyek viszonylagos autonómiával rendelkeznek, és adott fejlettségi szinten meghatározhatók /Zakar, 1978/.

A középiskolába beiskolázott elsőosztályos tanulóknál elsősorban azok a személyiség tulajdonságok mutathatók ki, amelyek személyes érvényesülésükhöz szükségesek.

Az osztályfőnökök, a tanárok gondja az első osztályokba beiskolázott tanulók megismerését illetően többretű. Iskolai gyakorlatunk igazolja, hogy többségük ismerni akarja a tanítványok előző életét. Az első információt nyújtó dokumentumok az általános iskolai osztályfőnöki jellemzések. A második már a közvetlen találkozás a felvételi vizsga vagy a beszélgetés, melyre a tanulók az ellenőrző könyvüket is hozzák magukkal. A felvételi vizsga természetesen tanulmányi vonatkozásban alaposabb megismerést tesz lehetővé. A felsorolt alkalmak az első találkozást is jelentik a leendő osztályfőnökökkel. További tájékoztatás származhatna az osztályfőnöki feljegyzésekből, ezek azonban kevés

tanuló esetében jutnak el a középiskolába. A mai gyakorlat szerint nem kötelező az általános iskolai osztályfőnöki feljegyzéseket elküldeni a középiskolának, mint ahogy a középiskola sem küldi tovább a felsőfoku intézményeknek vagy a munkahelyeknek az ilyen dokumentumokat.

A jelentkezési lapok jellemzései sajnos csak ritkán adnak igazán használható, a tanuló személyiségére utaló tájékoztatást. Általában felszínesen értékelnek, csak a szélső esetekben olvashatunk a tanulók személyiségének jegyeire utaló megjegyzéseket, vagy dicsérik a tanulót, vagy a negatív tulajdonságokat palástolják. Általában jellemzik a családi háttérrel, egyrészt a szobák számából kiindulva. Mások a tanuló érdeklődési területeit és közösségi munkáját emelik ki. A jó tanulók esetében a tanulmányi munka válik uralkodóvá. Rendszerint valamely - egyébként szükséges - vonatkozás uralja a mondanivalót a többi szempont rovására.

Szakképző iskola a színtere a vizsgálatnak, ezért természetes, hogy szemléletünkben meghatározó a pályaválasztási indítékok elmezése. A tanulók pályae érdeklődése különböző intenzitást és megalapozottságot mutat, túlnyomó többségénél csak általános-ságban jelenik meg a választott pálya képe, és a választás nagyfokú heterogenitást mutat /megalapozottság, realitás, rátermettség/. Ebben a vonatkozásban iskolánkban még nagyobb tarkaság uralkodik. A nálunk oktatott élelmiszeripari szakmák népszerűségi mutatója - ha lenne ilyen - egyértelműen igazolná, hogy nem vagyunk a divatos, közkedvelt szakmák között.

A beiskolázott tanulók kisebb része az, aki tudatosan választja az egyes - iskolánkban oktatott - szakterületeket. Az erre utaló

osztályfőnöki megjegyzések gyakran "szegényesek". A pályára irányítás vonatkozásában - tapasztalataink szerint - még van mit tenni. A jelentkezési lapok kitöltése már arra utal, hogy a tanuló, az osztályfőnök, a szülők sem tudják, mit akarnak. Gyakran a választott szakmát sem jelölik meg, így csak újabb levélváltás nyomán derül ki hogy mit választottak. Megesik, hogy a felvételi vizsga vagy a beszélgetés alkalmával születik meg a végső döntés. Ilyen előzmények után kezdődik a középiskolás élet. Egyértelmű, hogy elsősorban az osztályfőnököknek, az első osztályokban tanító - oktató tanároknak is sok gonddal jár első évben a munka. Ami ettől is kedvezőtlenebb, hogy a tanulók is hátrányos helyzetben vannak, mert nem adekvátan, hanem csak általánosságban kapják a segítséget. Tanuló, tanár egyaránt problémák előtt áll. A tanulóknak elsősorban beilleszkedési gondjai vannak. Az általános iskolai nevelés eredményeként csak ritkán értékelik önmagukat helyesen. A jobb tanulók általában alul, a gyengébbek felül becsülik képességeiket. A megállapítás második része fokozottan igaz a szülők esetében gyermekeik képességét és tanulmányi teljesítményét illetően. A tanári munkában pedig a megfelelő információk hiányában nagy a "tehetetlenségi tényező". Az egyes nevelési helyzetekben jelentkező problémáknak gyakran csak utána "kullog", nem tudja azokat megelőzni. Ezért különösen a tanév elején gyakori a kimaradás, a nehézségektől való meghátrálás, a szinten aluli teljesítmény, a kudarcélmény mindkét részről.

A felsorolt gondokra az 1982/83. tanévben irányult figyelmünk, amikor az első osztályokból viszonylag sokan maradtak ki /a beiskolázottak 12 %-a/. Kerestük az okokat. Vizsgálódásaink eleinte tapogatózás szintjén mozogtak, csak később konkretizálódtak.

Előtérbe került a személyiségjegyek vizsgálatának szükségessége, mint az iskolaváltás problémáit meghatározó tényező, ugyanis minél érettebb a tanuló pályaválasztása, annál inkább egész személyisége azonosul vele és egyre nagyobb szerepet játszanak a választás során a belső pszichikus tényezők /Duró, 1982/.

A problémakör a pedagógiai szociálpszichológia területére esik. Ilyen széleskörű vizsgálatra azonban egy iskola nem vállalkozhat. A sajátos gondjaink megoldására a nevelőtestületnek utmutatás gyanánt folytattunk vizsgálatokat.

2. Kutatási feladatok, munkahipotézisek

"Az önértékelés és a társakra irányuló szelektív tájékozódás kölcsönös kapcsolata a középiskolába való átmenet időszakában sajátos módon érvényesül /Duró, 1982/.

Fontos a téma társadalmi és tudományos igényből fakadóan is, de átfogó képet adni egy vizsgálat eredményeire támaszkodva nem lehet, ezért figyelmünket a következő kérdésekre összpontosítottuk;

- Az általános iskolai zárójelentések pszichológiai elemzése
- A tanulói elvárások önértékelési mutatói
- Az önértékelés és társértékelés pszichológiai tényezői.

Feltételezzük, hogy a felsorolt területeken végzett vizsgálataink olyan eredményeket hoznak, melyeknek birtokában választ kapunk felmerült problémáinkra, és a jövőre vonatkozóan osztályfőnökeinknek a gyakorlatban tudunk tanácsokat adni tanítványaik és osztályaik megítéléséhez, az osztály nevelési stratégiájának kialakításához.

Tekintettel arra, hogy a zárójellemzések - melyek a jelentkezési lapra kerülnek - többsége figyelemfelhívó jellegű feltételezzük, hogy ha a középiskola ezeket a jellemzéseket alaposan, módszeresen értékeli jól használható információkat kap a tanuló családi háttéréről, személyisége jellemzőiről és ezek birtokában személyre szabottan tudja segíteni a középiskolai indulásukat a következő területeken;

- beilleszkedési nehézségek /iskolai, kollégiumi, munkahelyi közösségbe/,
- a középiskolai elvárásoknak megfelelő tanulmányi munkában,
- a közösségi munkában való aktivitásuk kibontakoztatásában,
- az érdeklődési körüknek megfelelő tevékenység felé irányításban,
- a sport, a szórakozás, a szabadidő tartalmas eltöltésére való ráhangolásban.

Tanulóink az iskolával, szakmával szembeni elvárásaik diffúz jellegéből következik, hogy értékrendszerük szerkezete nem stabil. A pályaválasztásuk értékrendjét gyakran a felnőttek határozzák meg, ezért középiskolába kerülve egy részük nem is tudja mire vállalkozott. Igaz ez a megállapításunk főleg azokra a tanulókra, akik második, vagy harmadik helyen választották a szakmát. Az utóbbiaknál méginkább érvényesül a szülői, tanulói elvárások és a társadalmi - gazdasági lehetőségek kompromisszuma. A fentiek alapján feltételezzük, hogy az első osztályos tanulók többségénél az iskolával szembeni elvárásaik fontossági sorrendjében az első helyen a baráti-, társas kapcsolatok, a tanórán kívüli lehetőségek állnak.

Ezért az ilyen típusu szakközépiskoláknak elsőrendű feladata a tanulmányi munka végzésére való ráhangolás, a szakma megismertetése, megszerettetése, a vele járó nehézségek elfogadtatása.

Hipotézisünk, hogy mindezeknek az elvárásoknak a tanulók akkor felelnek meg, ha az iskola helyes ön- és társértékelésre neveli őket, felismerve az adott társadalmi és gazdasági lehetőségeket.

3. A vizsgálat módszerei

Az önmegismerésre az iskolának kell megtanítani a tanulókat, amely már az általános iskolában elkezdődik. Mivel az önmegismerés alapja mások megismerése, ezért az önismeret megtanulását a társak megismerésével kell összekapcsolni.

Vizsgálataink során empirikus és egzakt módszereket alkalmaztunk:

- a/ dokumentumok elemzése, amely kiterjedt a középiskolai nevelési tervekre és Rendtartásra, valamint a tanulókról készített zárójellemzésekre,
- b/ megfigyelés /tematikus/, ami a tanulók magatartásának, teljesítményének, kapcsolatrendszerének felderítésére irányult.
Ezt a szaktanárokkal, oktatókkal, kollégiumi csoportvezetőkkel végeztük meghatározott szempontok szerint,
- c/ strukturált kérdőív a fő területek feltárásának felsorolásával,
- d/ önértékelés és a társak értékelése skálatechnika segítségével,
- e/ egyéni és csoportos beszélgetés a vizsgálat tárgykörét érintő részletkérdésekről, melyben a nevelők és oktatók közösen vettek részt,
- f/ a vizsgálat témakörében felhasználtuk a 15 éves tanári és nevelői tapasztalatot is.

Ezek a módszerek kiegészítik egymást és alkalmasak arra, hogy más módszerekkel kontrolláljuk. Az alkalmazott módszerek megfelelnek a természetes pedagógiai pszichológiai kísérletezés követelményeinek, illetve annak több elemét magába foglalják. Az iskolai környezet természetes körülményeket jelentett, de olyan környezetet is teremtettünk, ami a vizsgálódást segítette.

4. A vizsgált minta általános jellemzői

Az iskola, ahol a vizsgálatot végeztük a Toldi Miklós Élelmiszeripari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet /Nagykőrös, Ceglédi u. 24 sz./.

Az iskola 1953-ban létesült, a több mint 30 éves múltja alatt többezer szakmunkás és középfoku képesítésű szakembert adott hazánk élelmiszeriparának. Jelenleg a képzési profiljába tartozik az élelmiszertartósító ipar /konzerv- és hűtő/, a sütőipar, a baromfi-hús-feldolgozó ipar, a vegyi és élelmiszeripari gépszerelő szakma, melyek szakmunkásképzési célú szakközépiskolai végzettséget biztosítanak. Középfoku képzési céllal élelmiszeranalitikusokat képezünk.

A képzés többszintű, a fenti szakokat szakmunkás és szakközépiskolai szinten is oktatjuk, technikus szinten a konzerv- és térsztaipar számára országosan biztosítjuk a káderképzés utánpótlását. Az intézethez szervesen kapcsolódik egy felnőtt továbbképzési központ, ahol a MÉM Mérnök- és Vezetőtovábbképző Intézet irányításával a fenti szakok számára továbbképző és céltanfolyamok szervezését és bonyolítását is végezzük. Kapcsolódik iskolánkhoz az esti tagozatos, valamint a vállalati szervezésű szakmunkásképző és céltanfolyamok szervezése, szakfelügyelete és irányítása.

Az intézet nagyméretű, jól felszerelt 600 fős kollégiummal, tanműhelyekkel, tornacsarnokkal rendelkezik. Nappali tagozaton 800 fő egyidejű oktatására alkalmas, dolgozóinak létszáma 200 fő, ebből 90 fő pedagógus.

Beiskolázási munkánknek hagyományai alakultak ki a 30 év során. Pedagógusaink szoros kapcsolatot tartanak a város és a környező általános iskolák 7.8. osztályaiban tanító nevelőkkel. Beiskolázási felelős tanáraink rendszeresen vesznek részt szülői értekezleteken a pályaválasztás időszakában. Szoros a kapcsolatunk a vállalatok tanulmányi felelőseivel, a pályaválasztási intézetekkel. A vállalatok beiskolázó tevékenysége nélkülözhetetlen egyrészt azért, mert nagyok a távolságok, másrészt mert oktatott szakmáink egy része csak nagyüzemi körülmények között gyakorolható. Ezért a konzervgyárak és a hűtőházak körzetéből kell beiskoláznunk. A "Nyitott Kapuk" ifjúsági rendezvény sorozatban szívesen látunk osztályokat és mutatjuk be iskolánkat, megismertetjük a tanműhelyek szakmai munkájával a pályaválasztás előtt álló fiatalokat. Eredményesnek tűnik az a módja is a beiskolázási propagandánknak, hogy iskolánk tanulói megbízólevéllel látogatják meg volt általános iskolájukat, ahol tapasztalataikat, élményeiket ismertetve tájékoztatják a 8. osztályos tanulókat az iskolánkban folyó munkáról. Az eredményességet vizsgálva a beiskolázás szempontjából leghatékonyabb, ha a szülő a gyerekekkel együtt jön el iskolánkba és szerez tapasztalatokat a bemutatkozás során.

Beiskolázási propagandánk szükségességét indokolja a bevezetőben megfogalmazott tény. Az élelmiszeriparban a közismert három műszak, az idényjelleg, a nem mindig megfelelő gépesítettség

visszahuzó erőként jelentkezik. A szakközépiskolában konkrét szakmára való nevelés történik a szakmai tárgyakon keresztül.

Szakközépiskolai szinten szakonként egy-egy osztályt iskolázunk be, melynek jelölése és elnevezése a következő;

I/a élelmiszeranalitika /19-300/

I/b élelmiszertartósító /1914-4/

I/c baromfi-hús-feldolgozó /1914-1/

I/d sütő /1914-7/

I/e vegyi- és élelmiszeripari gépszerelő /313-6/

A felmérésbe a szakközépiskolai első osztályokat vontuk be, melynek megoszlása a következő: /1.sz.táblázat/.

A felmérésben résztvevő tanulók

Osztály	I/a	I/b	I/c	I/d	I/e
Létszám:	28	31	33	32	19
Ebből: fiu	6	6	9	8	19
leány	22	25	24	24	-
Kollégista: fiu	3	3	8	8	8
leány	7	20	18	18	-
Bejáró: fiu	3	3	1	-	11
leány	15	5	6	6	-

Az I/a osztályban középfoku képzési céllal élelmiszeranalitikus tanulókat képezünk. Erre a szakra főleg leányok jelentkeznek, az élelmiszeripar területén kedvelt szaknak számít. Az I/b, I/c, I/d osztályok tanulói szakmunkásképzési célú szakközépiskolások. A tanulók nagy része a szakmák ismerete nélkül jelölte meg iskolánkat továbbtanulási célként. Az érettségi megszerzése volt a fő cél szülőknek és tanulóknak egyaránt.

A jelentkezések alapján válogatási lehetőségünk itt szinte alig volt, tanulmányi eredményük a 8. osztály elvégzése után 3,0-3,5. Többen más szakmát szerettek volna választani, mivel felvételt nem nyertek a Pályaválasztási Tanácsadó Intézeten keresztül jelentkeztek iskolánkba.

Az I/e osztály szintén szakmunkásképzési célú, az országban iskolánkban indult először ez a szak, jellegéből adódóan csak fiú tanulókat iskolázunk be.

Távollakó tanulóinknak kollégiumi elhelyezést tudunk biztosítani, mellyel tanulóink 65 %-a él is.

A tanulók osztályfőnökei valamennyien többéves tapasztalattal rendelkező pedagógusok, így az eltelt idő alapján egy általános kép kialakult osztályaikról. A tanulók családi háttere biztosítja a továbbtanulás feltételeit. A szülők érdeklődőek, főleg gyermekük tanulmányi munkája iránt. A szülői fogadónap látogatottsága jónak mondható, még a távollakó tanulók szülei is keresik az alkalmat a találkozásra.

A tanulók tanulmányi munkájához szükséges szorgalmat és képességet emelik ki az osztályfőnökök és megállapítják, hogy nagy lelkesedéssel kezdték el tanulók a középiskolai életet. Főleg az I/a osztályra jellemző a rendszeres munka, a jobb jegy szerzése érdekében szívesen segítenek egymásnak. Ezt a megállapítást alátámasztja az a tény, hogy a tanulók 80 %-a első helyen jelölte meg iskolánkat pályaválasztása során.

Az I/d és I/e osztályfőnökei tanulók szorgalmával elégedettek. Ezért a kollégiummal együttműködve tanulópárok kialakításával igyekeznek tanulóikat szorgalmasabb munkára nevelni.

Összességében az I. osztályos tanulókról a kollegák részéről az a vélemény alakult ki, hogy udvariasak, tisztelettudóak,

a megváltozott osztályközösségben szívesen vállalnak feladatokat. A beilleszkedés az osztályba és a kollégiumi életbe zökkenőmentes volt. Az ifjúsági mozgalomba örömmel kapcsolódtak be a tanulók, de iskolán kívüli feladatokat is vállalnak, legtöbbször ifjúsági vezetőként.

Érdeklődési körükről az osztályfőnökök még csak a szakköri munkán keresztül tudnak véleményt nyilvánítani, de örömmel állapítják meg, hogy a tantárgyi szakkörök is idetartoznak. Ezen túl a sport, zene, barkácsolás, ami a szabadidős tevékenységükben elsősorban szerepel.

Pszichológiai szempontból nem a legkedvezőbb, hogy tanulóinknak csak 47,55 %-a jelölte elsőként a választott szakmát. Így a szakmaszeretet az eddig eltelt idő után osztályonként változó. A szakmával való azonosulás az I/a osztály tanulóiról egyértelműen megállapítható, az I/e osztály szorgalmas munkája szintén ezt bizonyítja. A másik három osztály esetében azok a tanulók, akik első helyen jelölték meg iskolánkat szakmaszeretete alakulóban van, a többieknek iskolánk feladata, hogy a gyakorlati munkán keresztül a szakmát előbb megismertessük, majd megszerettessük tanulóinkkal.

Ehhez a munkához a közösségi ember hatékony formálására, az ön- és éntudat fejlesztésére, tanulói kollektivitás kialakítására van szükség.

II. A TÉMA ALAPKÉRDÉSEI A SZAKIRODALOMBAN

A témához kapcsolódó pedagógiai pszichológiai szakirodalom bizonyos eredményei ellenére sem teljes. Az iskolai nevelés és oktatás korszerűsítésének napirenden levő feladatait meghatározzák szocialista gazdaságunk intenzív fejlődési szakaszra való áttérése. "A jövő iskolája, a szocialista munkaiskola nemcsak alapműveltséget nyújt, hanem teljesítményképes tudást is ad, egyre jobban nevelésközpontúvá lesz, s a személyiséget sokoldalúan formálja, alakítja. Mindamellett, hogy egyes területeken ismétlődő feladatokkal állunk szemben, az alapvető és az elsődleges ma nem a korábbi elmaradások pótlása, hanem a jövő követelményeinek előkészítése és teljesítése" /Lénárd, 1979/.

Ez megköveteli a dolgozói eszmény jelentős változtatását is. "Előtérbe kerülnek az olyan erények, mint az önállóság, önellenőrzés, a kezdeményezőkészség, a rizikó - és felelősségvállalás, a kreativitás, az ügyesség" /Mihály - Szebenyi - Vajó, 1983/. Mindezeket a tulajdonságokat a közoktatás fejlesztési koncepciója úgy fogalmazza meg, mintegy új dolgozói eszmény szükségességét. A gazdasági fejlesztés új utjainak keresése az eddigektől eltérő cél és értékrendszereket visz az emberi életbe, változnak a szükségletek és igények a munkaszerepekre való felkészítés során. A konkrét ember kibontakoztatása a nevelés végső célja. "Az igazi érték az, ami az ember nembeli /össztársadalmi/ gazdagságát és ezzel és ezért az egyén kibontakozását egyidejűleg szolgálja" /Mihály - Szebenyi - Vajó, 1983/.

Mindezekhez az oktatás akkor járul hozzá, ha igényt támaszt a felnövekvő ifjúsággal szemben és képességeket alakít a fel-

növekvő nemzedékben az emberi értékek befogadására. Ezek a feladatok különösen fontosak a szakközépiskolai képzés során, ahol a fiatalokat bizonyos életpályára, szakmára kell felkészíteni a nevelési feladatok mellett.

"Nevelési feladataink pontos kijelöléséhez segítséget kaphatunk az alapműveltséghez elengedhetetlen képességek egymáshoz való viszonyának és egymásra épülésének és a személyiséggel való kapcsolatuknak tisztázásához" /Lénárd, 1979/.

Az 1977/78. tanév nevelési értekezletein foglalkoztunk először a nevelés kérdéseivel az intézménytípus profiljának, sajátos feladatainak nézőpontjából "Utunk a nevelő iskola felé, a nevelőmunka koordinációja /az egyes tantárgyak között/" címmel. A feldolgozásra kerülő ismeretanyag, a tanulás az iskolai életmód, az ifjúsági szervezetek tevékenységei mindenképpen nevelték az ifjúságot. "Amikor napjainkban nevelő iskoláról beszélünk, amikor iskoláinkat nevelő iskolává kívánjuk fejleszteni, akkor azt a célt tűzzük ki, hogy az iskolában folyó pedagógiai tevékenység igen magas hatékonysággal azokat a tulajdonságokat, képességeket alakítsa a tanulóknak, amelyekre a fejlett szocialista társadalom építésében szükség van, szükség lesz" fogalmazza meg feladatainkat az Országos Pedagógiai Intézet Általános Pedagógiai Főosztálya. Ebben az időszakban valamennyi pedagógiai - pszichológiai szakirodalom hasonlóan fogalmazza meg a nevelés feladatait. A nevelés középpontjában mindenütt a személyiség alakítása áll. Makarenkó így fogalmazott: "A nevelés célján értem az ember egyéniségének, jellemének programját, s itt a jellem fogalmába beleveszem az

egyéniség egész tartalmát, vagyis külső megnyilvánulásának jellegét éppen úgy, mint belső meggyőződését, politikai nevelését és ismereteit, tehát feltétlenül az egyén teljes képét. Véleményem szerint feltétlenül szükséges, hogy nekünk pedagógusoknak legyen ilyen programunk az emberről, s e felé állandóan törekedjünk". Ebben az összetett személyiségképben megfogalmazódik minden olyan személyiségjegy, amely a magatartásban, jellemben ötvöződik. Valamennyi iskolai dokumentum - Rendtartás, Nevelési terv, Alapelvek - úgy határozza meg, hogy ezeknek a követelményeknek a kifejlesztése csak összehangolt tevékenységrendszerrel valósulhat meg, a nevelési tényezők csak együttesen érvényesülnek hatékonyan. Az iskola összetett, számos nevelési tényezőt magában foglaló intézmény. Az 1970-es évek végétől bevezetett nevelési és oktatási tervek célmeghatározásai kiemelik az ismeretek, a képességek, a magatartás egységét. Az iskolai feladatok és munkakörök sokrétűségét az iskolai demokratizmus értelmében megvalósuló egységes nevelői ráhatás fogja össze. Az iskolai Rendtartás az osztályfőnökök nevelőtevékenységei között külön kiemeli a személyiség megismerését és alakítását. Pedagógiai munkánk középpontjában a tanuló áll, minden tevékenységünk a gyermekért történik, tehát alkotó módon kell uralni a nevelési helyzeteket. Tanulóinkat csak akkor tudjuk nevelni, mindenoldaluan fejleszteni, ha sokoldaluan ismerjük, így az alaposabb ismeret esetében kevesebb váratlan fordulat következik be minden helyzetben. Az osztályfőnök tanulói megismerése érdekében feljegyzéseket készít személyiségének fejlődéséről és ennek alapján összeállítja a zárójellemzést.

Ez nem korlátozódhat az egyszerű közlésre, minden esetben nevelő célzatúnak kell lenni, olyannak, amely az egyéni fejlődést reálisan tükrözi. Ezeknek a zárójellemzéseknek a továbbtanulás szempontjából a funkciói különbözőek:

- teljes összegező képet kell adnia tömörített formában a tanuló iskolai tanulmányai során elért egyéni fejlődéséről,
- kiegészítő, értékelő információkat szolgáltatni az iskolai dokumentumokhoz,
- tárgyilagos megállapításaival elősegíteni a tanuló emberi, szakmai fejlődését.

Mindezeknek a funkcióknak a tanulói jellemzések csak úgy tudnak eleget tenni, ha a személyiséglapok azonosak, kitöltése folyamatos és az valóban a személyiség fejlődését tükrözi. A szakirodalmak, a különböző helyeken megjelent publikációk azt igazolják, hogy ezen a területen gondok vannak. Iskolánként megvan a törekvés az egységesítésre, a különböző utmutatók segítik is ezt a munkát, a tapasztalat viszont azt igazolja, hogy ugyanakkor nem tudatosul eléggé, hogy mindezek a harmonikus személyiségfejlesztést kell hogy szolgálják. Az osztályfőnök, a pedagógusok valamit minden tanulóval tudnak, sőt ezek az évek során bővülnek. Kérdés az, hogy ezek az információk a személyiség lényeges összetevőiről, alapvető jellemzőiről tájékoztatják-e az osztályfőnököket vagy esetleges jellegűek. A tanulókról készített jellemzések inkább az utóbbit látszanak igazolni. Ahhoz, hogy a záróértékelések a fogadó iskolának alapul szolgáljanak a személyiséglapok egységesítése a cél. Ehhez az szükséges, hogy egységes megismerési programra épüljön, a megfigyelési szempontok felosztása

azonos legyen, ne tartalmazzon túl általános megfogalmazásokat. Még a konkrétan körülhatárolt megfigyelési szempontok mellett is tág tere van a szubjektivizmusnak az észlelt jelenség mértékének, intenzitásának megítélésében.

Szükséges tehát az egyöntetűség a személyiség megismerésében és fejlesztésében, mert csak ez teszi lehetővé az adott személyiség fejlődési folyamatának nyomonkövetését. "Ha azt akarjuk, hogy a tanulókról készült jellemzések szélsőséges és általános megállapításokat ne tartalmazzanak, differenciáltabb és egyértelműbb szempontok adásával kell irányítanunk a pedagógusok megismerő tevékenységét" /Balogh, 1972/.

A szakirodalom szerint ahhoz, hogy a személyiséget adekvátan fejleszthessük a megismerés programját a következőkben kell megjelölni:

- az eddigi személyiségfejlődés lényegesebb adatai,
- a gyermek jelenlegi körülményrendszere,
- a személyiség jelenlegi fejlettségi szintje /testi és pszichikus fejlettség/.

A személyiséglapok egységesítésére való törekvés mellett a pedagógusok a jellemzések elkészítéséhez is rendelkeznek ajánlott szempontokkal /10091/1967./M.K.3./M.M.sz. Utmutató/.

Az Utmutató arról tájékoztat, hogy "A továbbtanulásra jelentkező tanulókról azért kell jellemzést készíteni, hogy a középiskolák és szakmunkásképző iskolák sokoldalúan mérlegelhessék a továbbtanulásra jelentkezőket és közülük a legérdemesebbeket vehessék fel az iskolák I. osztályaiba"/Zenei, 1977/.

Az Utmutató módszertani segítséget is ad a jellemzések elkészítéséhez, mintákat is közöl, hogy segítse ezt a sokszor

lelkiismereti problémát jelentő munkát. A mintából szó szerint átvett mondatokat károsnak tartjuk, mert gátolja a tervszerű megismerést és a tanulókat uniformizált mintákhoz igazítja. Az osztályfőnökök megfelelnek arról, hogy minél alaposabb a jellemzés, annál inkább csökkennek az iskolaváltás hibái. Éppen ezért reális képet kellene adni a tanuló szociális helyzetéről, az általános iskolában tanusított magatartásáról, képességeiről, pályaválasztásának helyességéről, pszichológiai jellemzőiről.

A pályaválasztással foglalkozó szakirodalmak főleg a választást befolyásoló és meghatározó tényezőket vizsgálják és keresik az összefüggést a választás és szociális körülmény, tanulmányi eredmény, szülők iskolázottsága és elhelyezkedés között. A vizsgálódások természetesen más területekre is kiterjednek, viszont szakközépiskolai tapasztalataink igazolják, hogy tanulóink választását elsősorban a felsoroltak határozzák meg. A pályaválasztás kényszerét ifjúságunk több mint kétharmada 14 éves korában éli át, mely a pubertás kor legellentmondásosabb időszaka. Nagy László ezt a kort az állandó érdeklődés korának nevezi. Ebben a korban folytatódik a szocializációs folyamat, az önálló felnőtt életre való felkészítés, különösen a szakközépiskolában, ahol határozott pályára való felkészítés történik. Ezeknek a feladatoknak a középiskola csak akkor tud eleget tenni, ha találkozik egymással a fiatalok pályaválasztási szándéka és a társadalom által nyújtott továbbtanulási és munkalehetőség. A fiatalok pályaválasztását a 14 éves tanuló egyéni hajlama és adottsága, érdeklődése, a család és környezet befolyásolja. A pályaválasztás a foglalkozásnak és élet-hivatásnak a megválasztása az egyéni képességek figyelembevételével.

Ehhez reális önismeretre, önértékelésre, az önirányító és önszabályozó képesség fejlettségére és a pályaismeret gazdagságára van szükség. Az önismeret elemzése két szempontból is szükséges. Egyrészt mint általános személyiségjegy, az éntudat kifejeződéseként kell értékelni. Sz.L. Rubinstein /1964/ az önismeretet gyakorlatilag az öntudatból származtatja, hangsúlyozva, hogy fejlettségi foka jellemző a személy pszichés differenciáltságára. Az éntudat és abból adódóan az önismeret is viszonyított érték, ami a társadalmi értelemben vett kölcsönhatás eredménye. Mindezekből következik, hogy az általános személyiségmodell kialakításánál ezt a tényezőt nem lehet figyelmen kívül hagyni. Másrészt az önismeret a helyes pályaválasztási döntést feltételezi /Rókusfalvy, 1969/.

A pályaválasztás a személyiség számára átmeneti időszak a gyermekkorból a felnőttkorba. Ismeretes, hogy ez az életkor a fejlődés szempontjából igen kritikus időszak. Sokan úgy itélik meg, hogy ebben az életkorban nincsenek meg a választáshoz szükséges döntési feltételek, mivel nem alakult ki a tanulók önismerete, élettapasztalata, személyisége. Az átmenet nehézsége főleg abban áll, hogy a felnőttiséggel - amelyre a munkavállalás és a foglalkozással járó identitás nyomja rá a bélyegét - új viselkedésnormák elsajátítása, újfajta emberi kapcsolatok és újfajta szerepformák járnak. Ehhez sok finom, alig tudatosítható normák elsajátítására van szükség. A viselkedés újabb szabályainak megtanulása azért is nehéz, mert a serdülőkor idején az önértékelés sérülékenyebb, a sikertelenségek visszacsatolódva rontják az alkalmazkodást az új interperszonális kapcsolatokhoz.

Szükséges ezért tudatosan és módszeresen tágitani az egyéni igények és képzési lehetőségek körét, hogy a tanuló a reális ismereteihez kötve ne csak 6-7 pályából választhasson. Ezeket a gondokat a szakmai folyóiratok is megfogalmazzák, és a pályaválasztási intézetek próbálják mindezt tudatosítani. A pályaválasztás esélyegyenlőségét úgy kellene megszervezni, hogy az első szakaszban minden tanuló elérje személyiségfejlődésében az átlagot, majd fel kellene tárni azt a képességet és személyiségterületet amelyen ki-ki önmaga lehetőségeinek megfelelő szintjét elérheti. Ennek során lehetőséget kellene biztosítani a tanulóknak arra, hogy a főbb pályacsoportokról mintát kapjanak. Így ez is nyilvánvalóvá válna a választott pálya iránti vonzódás mellett, hogy azt milyen szinten tudja majd végezni és mi jelenti a legtöbb örömet számára. Így lehetne biztosítani, hogy tanítványaink pályájukat fejlődési folyamatként tervezzék meg. A pályasorientáció ilyen irányú előkészítése a gyakorlatban sok gonddal és hiányossággal küzd.

8. osztályos tanulóink pályájukat - főleg a családi háttér indíttatásából fakadóan - a felsőoktatásba kerülés esélyei alapján tervezik meg. Ez szinte egyértelműen elmondható a gimnáziumba jelentkező tanulók esetében, de tapasztaljuk jeleit a szakközépiskolában is.

A tanulók pályaválasztási szándékát legnagyobb mértékben tanulmányi eredményük befolyásolja. Kiss Ernő: Tanulmányi eredmény és pályaválasztás című tanulmánya mindezt számadatokkal is bizonyítja. Az 1981/82. tanév II. félévében végzett vizsgálat alapján kimutatta, hogy a legjobb tanulmányi eredményt elért általános iskolai tanulók a gimnáziumban kívánnak továbbtanulni.

Az általános iskolát 3,5-4,5 átlaggal végző tanulók 55,3 %-a jelentkezett szakközépiskolába. "Ugyanakkor azt is kellett tapasztalnunk, hogy a tanulmányi átlageredmény kialakulásában /kialakításában?/ olyan szempontok is érvényesül/het/nek, amelyek nem nagyon lehetnek összefüggésben a tényleges tanulói teljesítményekkel"/ Kiss, 1983/.

Tapasztalataink is igazolják a tanulmány felvetését, hogy a közepes és jó átlagok kialakítása érdekében az osztályozó értékezeteken "kiigazítás" történik, főleg azoknál a tantárgyaknál, melyek a továbbtanulás szempontjából előtérbe kerülhetnek. Az iskolaválasztási szándékot és a tantárgyankénti eredményeket összevetve megállapítható, hogy minél jobb a tanuló tárgyakénti átlagosztályzata, annál magasabb szintű középiskolát választ. A kísérleti munka arra is választ keres, hogy milyen az összefüggés a tantárgyak kedveltsége és eredményessége között, ami egyértelműen bizonyítja, hogy a kedveltebb tantárgyból jobbak az eredmények.

Az a tény, hogy a pályaválasztás a tanulmányi eredmény a "legerősebb" tényezőként meghatározza a szakközépiskolák feladata igen összetett. Ebből kiindulva a pályaválasztás pedagógiai irányítása, a tanuló helyes önismeretre nevelése mindig fontos feladatnak számított, hisz a körültekintő választás nemcsak a tanuló jövője szempontjából sorsdöntő, hanem az iskolai munkát is sokféleképpen befolyásolja. Lényeges az irányító munka főleg napjainkban, amikor a tanulók adottságai, hajlamai mellett a népgazdaság felvevő képességét, munkaerő szükségletét is figyelembe kell venni. "Minél harmonikusabban találkozik egymással a fiatalok pályaválasztási szándéka és a társadalom által

nyújtott továbbtanulási és munkalehetőség, annál kedvezőbb a fiatalok találkozása az "élettel" /Timár, 1957/.

Timár János abból a szempontból vizsgálja a kérdést, hogy hogyan alakul a foglalkoztatottság, az ország munkaerő helyzete, és mindez hogyan befolyásolja a továbbtanulási és elhelyezkedési lehetőségeket, hogyan hangolható össze legjobban az egyéni igény a társadalmi szükséglettel. A tudományos és technikai fejlődés következtében a népgazdaság minden ágában megnövekedett a szakképzett dolgozók száma és aránya /gondolunk ebben az esetben a nappali tagozaton bevezetésre kerülő technikusképzési koncepcióra/, melyet mint igényt a szak-középiskolák és szakmunkásképző intézetek igyekeznek kielégíteni.

A szakmai képzés továbbfejlesztése hazánkban is egyike a legfontosabb köznevelés- politikai törekvéseknek. Ritók Pálné /1982./ a szakmai nevelés távlati fejlesztéséről azt látná kívánatosnak, ha a szakképzés rugalmasan tudna alkalmazkodni a gazdaság és az egyének igényeihez és kihasználná a tudatos személyiségfejlesztés lehetőségeit a képzés során.

Mivel pályaválasztási érettség alkotóeleme a személyiség tulajdonságok és képességek kibontottsága, a reális önismeret és önértékelés ezért a pedagógusnak fontos feladata, hogy ezekre felkészítse tanítványait, és programja legyen személyiségük fejlesztésére vonatkozóan. Az új nevelési és oktatási tervek szelleméből következően a tanulók személyiségének megismerése minden pedagógus feladata, a legtöbb teendő mégis az osztályfőnökre hárul. Feladata, hogy összehangolja a nevelési tényezőket és törekedjen tanítványai személyiségét alaposan

megismerni/Rendtartás, 1980/.

A tanulói személyiség megismerésének vannak hagyományos pedagógiai módszerei, melynek használatával, alkalmazásával élnek is az osztályfőnökök. Leggyakrabban a megfigyeléseket, a különböző forrásokból összegyűjtött adatok feljegyzését, a beszélgetést, az önjellemzések értékelését használják. Jó lehetőséget biztosít a tanulók megismeréséhez a különféle tevékenységek produktumainak - naplók, levelek, versek - tanulmányozása és elemzése is. A tanulók megismerését jól szolgálják a szociometriai vizsgálati módszerek is, melyek a személyiség tulajdonságainak értékelése mellett a társak értékelésére is utalnak. A tanulók megismerésére vonatkozó szakirodalom a gyakorló pedagógusoknak ajánlásokat ad, a kidolgozott módszerekkel pedig bizonyítja a személyiség megismerésének fontosságát is. A tanulói személyiség megismerésének bármelyik módszerét alkalmazzuk is, az csak a kölcsönös bizalom légkörében valósulhat meg.

"Mindig azt és csak azt szabad és kell mondani róla a tanuló-
nak, ami valóban: a tanulók minél alaposabb megismerésének
eszköze abból a célból, hogy nekik az iskola intézményei és
pedagógusai életük kibontakoztatásához, optimális fejlődésük
biztosításához a lehető legnagyobb segítséget tudják nyújtani"
/Harsányi, 1971/. Amennyiben a megismerésre vonatkozó felada-
tokat a tanulók elfogadják, magukévá teszik, azokat a leg-
nagyobb őszinteséggel és ambícióval oldják meg. Az idézett
irodalomban módszereket, eljárásokat is találunk és hozzá jó
elemzési szempontokat.

A tanulók megismerésének egyik módja lehet az önéletrajz íratása, ha az valóban őszinte megfogalmazásu. Ebben önmagát kell értékelni a tanulónak, melynek elemzése során önismeretéről, önismeretének fokáról győződhet meg az osztályfőnök.

Harsányi István : A tanulók megismerése című könyvében a feladat indoklását így fogalmazza meg: "Meggyőződésem, hogy az iskolai életet a tanulók számára az emberismeret, az önismeret, a helyes értékelés és önértékelés iskolájává kell tennünk".

Azt a jelmondatot, hogy - "Ismerd meg önmagadat!" - nevelési alapelvként Szokratész népszerűsítette örök időkre. Mint mondja: a helyes gondolkodásnak a mi kis világunk ismeretén kell felépülnie. Az ismerd meg önmagadat azt jelenti, hogy ismerd meg képességeidet és műveld ki a felismert tehetségeidet. Az iskola feladata az önmegismerésre való tanítás, melyet mások megismerésével kell összekapcsolni.

Az osztálykeret jó lehetőséget biztosít az osztálytársak megbízható megismerésére is, ami egyben az önmegismerést folyamatos feladattá teszi. Lewin szerint az emberi pszichikum egységes működésének feltételei közé tartozik, hogy az önmagunkról alkotott kép valójában megegyezzek azzal a képpel, amely másokban él rólunk. Radnai Béla mindezt úgy fogalmazza meg, hogy gyermekeink életmódját mi felnőttek határozzuk meg, iskoláskorban mindinkább beleszólunk életmódjuk alakításába. Az hogy kiből milyen felnőtt válik az azon múlik, hogyan neveljük a gyerekeket önállóságra. A témával kapcsolatosan hasonló megfogalmazással találkozunk Mohás Livia könyvében is:

"Többet kell tudni általában a tanulókról, énképükről: arról is, hogy ők milyen pszichikus jellemzőket mondanak el önmagukról".

A gimnazista tanulók önjellemzéseit tartalomelemzéssel vizsgálta, amely szintén egy módszer lehet a tanulók személyiségének megismeréséhez. Az önjellemzéseket a tanulói értékelések szemléletmódja és gyakorlata befolyásolja. Pedagógiai kultúránkra jellemző az a nézőpont, hogy tanulóink értékelésekor a hibákat, a mulasztásokat, a negatív megnyilvánulásokat vesszük figyelembe, a dicséret, az elismerés eléggé háttérbe szorul./Mohás, 1978/.

Mivel az értékelés fontos eszköze a nevelésnek és ha az csak a hibákat teszi nyilvánvalóvá, ezzel "visszaminősíti" a fiatalt, és saját gyengeségeinek tudatát mélyíti el benne. Az önértékelés képességének fejlesztése a tanulóban nem azt jelenti, hogy a tanulás és munka motivációjának megszerzésével mindenáron a sikerélményt akarjuk biztosítani a tanulók számára /Lénárd, 1979/. A helyes önértékelésre nevelés akkor lesz eredményes, ha a környezet legalább olyan gyakorisággal elismerő, a tanuló értékeit hangsúlyozó információt ad, mint ezek ellentétét. Fontos tehát, hogy értékelésünk közben ne bizonytalanítsuk el tanulóinkat és differenciáltabb értékelő szemlélettel neveljük őket az adott közösségben belül.

A középiskolai első osztályok sajátos mikrokörnyezetként funkcionáló szervezetek. Az osztálykeret által behatárolt környezetben már a tanév első napjaitól kezdve jelentkezik a társakra irányuló kölcsönös megismerési orientáció, a személyes kapcsolatokra való törekvés. "A társakra irányuló tájékozódás szorosan összefonódik az egyén azon törekvésével, hogy önmegvalósítása érdekében megtalálja saját helyét a személyközi érintkezésben. A saját helyzet kialakításának esélyei sokrétűen

összefüggnek az önértékelés és az énkép problémájával, melyben a csoportagoknak az egyénről alkotott értékitélete összegeződik" /Duró, 1982/

Az önértékelés és a társakra irányuló értékelés a középiskolába való átmenet időszakában sajátos módon érvényesül. Az új társak, az új környezet és követelmény hatására a tanuló felülvizsgálja önmagát, mérlegeli helyét társai között. Minderre azért van szükség, mert kikerült a korábbi - már jól ismert - közösségből, de az új közösség még nem alakult ki, melynek értékrendjéhez igazodna.

A tanulók közösségi viszonyulásai ismertek a zárójellemzések-ből az adott közösséget vizsgálva, de a dokumentumokból az nem derül ki, hogy a tanuló eddig milyen összetételű, szervezettségű és morális fejlettségű közösségben élt. A heterogén összetételű első osztályok - mint csoportok - megismerése és a tanulók közösséggé formálása szintén fontos nevelői feladat. A tanulócsoporthat megismerésének szempontjai segíthetik az osztályfőnöki munkát, a társas kapcsolatok jelzővonalai között utbaigazító mutatók a társakról alkotott értékitéletek. A társakról alkotott ítéletek, értékek mérlegelése alapján folyamatosan segíthetjük a legpozitívabb csoportok, hangadó személyek kiemelkedését, a negatívnak ítélt "klikkek" visszaszorítását, az elhuzódók beilleszkedését, megnyerését.

A nevelőmunka csakis a megfigyelés tapasztalatai mögé hatolva lehet tervszerű. Ehhez kiindulásként ismerni kell az osztály összetételét, annak szociális szerkezetét, a tanulóhoz való viszonyt, érdeklődési irányt, társadalmi tevékenységhez való viszonyt, az osztály erkölcsi fejlettségének mutatóit.

Az iskolai nevelés terén a munka általában a tanulást jelenti, míg a szakközépiskolákban a fizikai munkának is nagy szerepe van a személyiség formálásában.

A többféle szempont együttes megragadása, minősítése, a változások állandó követése igazi nevelői élményeket, egyre értékesebb eredményeket hoz, ami a nevelő számára serkentő és igazi örömet adó forrás.

III. AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI ZÁRÓJELLEMZÉSEK PSZICHOLÓGIAI ELEMZÉSE

Az általános iskolai osztályfőnökök feladata, hogy a tanulók személyiségének fejlesztése érdekében összehangolja az iskola és a család nevelő munkáját, együttműködjön növendékei szüleivel. Mindezt meghatározott program szerint végzi annak érdekében, hogy tanulói személyiségének fejlettségi szintjéről, az elért eredményekről és a továbbfejleszthető képességekről a zárójellemzésben tájékoztassa a középiskolát. A középiskolai elsős osztályfőnökök kiindulási alapként használják fel ezeket a jellemzéseket. A továbbtanulásra vonatkozó javaslatok indoklása a tanulói személyiség megismerésének és formálásának összefüggéseit tartalmazza. Vizsgálataink során az iskolánkba jelentkezett és beiratkozott tanulók általános iskolai zárójellemzését értékeltük.

1. A beiskolázott tanulók családi háttere, mint szocializációs tényező

Az általános iskolát végzett tanuló továbbtanulását, pályaválasztását a szülők származása, iskolai végzettsége, a tanuló tanulmányi eredménye befolyásolja. A jelentkezési lapok alapján vizsgáltuk tanulóink származás szerinti megoszlását. A beiskolázott tanulók származását tekintve főleg fizikai dolgozók gyermekei, ahol a családi indíttatás a fizikai munka megbecsülése, a nagyobb eredmény elérése és az elvárásoknak való megfelelés biztosítása. A jellemzések néhány esetben utalnak arra is, hogy a gyermek a szülők szakmáját ismerve választotta pályáját /2.sz. táblázat/.

A szülők származása

A szülő /gondviselő/ foglalkozása	A tanuló neme		Összesen	%
	fiú	leány		
mezőgazdasági fizikai dolgozó	5	9	14	9,79
ipari fizikai dolgozó	26	55	81	56,64
egyéb	13	23	36	25,17
értelmiségi	3	4	7	4,89
nyugdíjas	1	4	5	3,49
összesen:	48	95	143	100,00

2.sz. táblázat

A tanulók származása mellett a család struktúrája is befolyásoló tényezőként hat a továbbtanulásra. A korábban beiskolázott tanulók esetében vizsgálataink azt igazolják, hogy sok tanuló családi háttere nem stabil, többsége nem készítette fel az iskolaváltásra, a családtól való elszakadásra gyermekét. Az 1983/84. tanévi jellemzésekből viszont arra lehet következtetni, hogy a beiskolázott tanulóink családi háttere rendezett, kiegyensúlyozott, a szülők gondoskodása a tanulók többségénél megfelelő /3.sz. táblázat/.

A család struktúrája

Osztály	Létszám	Teljes család	Csonka család		Más nevelő	
			anya	apa	rokon	AG
I/a	28	21	5	2	-	-
I/b	31	25	5	-	1	-
I/c	33	23	6	3	1	-
I/d	32	24	4	2	2	-
I/e	19	16	1	2	-	-
összesen 143		109	21	9	4	-

3.sz. táblázat

A pályaválasztás előtt álló tanulók irányítását a család mellett az iskola is befolyásolja. Más háttérrel biztosít a választáshoz a városi iskola - kapcsolattartás középiskolákkal, üzemlátogatások - míg ugyanezen elvárásoknak a községi és falusi iskolák helyzetüknél fogva kevésbé tudnak megfelelni. A szakmák megismertetéséhez, a választáshoz elengedhetetlen a személyes élmény biztosítása, amit az általános iskola, az osztályfőnök és a pályaválasztást irányító tanárok munkája nagyban segíthet./4.sz.táblázat/.

A tanulók települési helyei /iskolái/

Iskola	O s z t á l y					
	I/a	I/b	I/c	I/d	I/e	Összesen:
Városi	20	12	9	15	16	72
Községi	5	13	14	11	3	46
Falusi	3	6	10	6	-	25

4.sz. táblázat

2. A zárójellemzések értékelésének pszichológiai szempontjai

A jelentkezési lapok osztályfőnöki jellemzéseiből a tanuló személyiségére vonatkozó tulajdonságjegyeket gyűjtöttük össze. A választásnál az a gond, hogy sem a tanuló, sem a szülők nem tudják határozottan mit választanak. A szülők általában kevésbé ismerik a szakmák követelményeit, a 14 éves tanulónak is nehéz eldönteni életkori sajátosságaiból adódóan, hogy milyen munkát szeretne végezni tanulmányai befejezése után, és ehhez melyik szakközépiskola típusban, melyik szakon tanuljon tovább. Igen kevés 8. osztályos tanulóról mondható el, hogy érett a pályaválasztásra. Ebben az esetben az iskolának kell nagyobb feladatot vállalni az előkészítésben. "Az első osztályos középiskolai tanulók pályaválasztási szándékai változók, mivel a vizsgált tanulók pályaelképzelése 25-30 %-ban a megengedettnél nagyobb bizonytalansági tényezőt tartalmaz /Zaker, 1979/.

A jó pedagógiai előkészítés nem lehet kampányszerű, folyamatos pedagógiai munkára van szükség, mely előző évekre is visszanyulik. A pályaválasztás szempontjából fontos a tanuló ismerete, érzelmi kötődése, mert ennek alapján várható, hogy érdeklődése felébred, hogy vonzódik valamilyen szakmához, melyet életpályául választ. Azok az iskolák, melyeknek pedagógusai fontosnak tartják a beiskolázási munkát nemcsak a továbbtanulási és elhelyezkedési lehetőségekről, irányokról tájékoztatják a tanulót és szülőket, hanem a pályaválasztás helyes alapelveiről, az ember és a pálya megfelelésének

szükségességéről is. Ezekben az iskolákban a pályaválasztási döntés megalapozottabb, a tanulói önértékelés megbízhatóbb, a választás realisabb.

A családi háttér, iskolai indíttatás jól érzékelhető a jellemzésekben.

A fenti problémák feltárása céljából a jelentkezési lapok alapján a következő területeket vizsgáltuk:

- a/ A neveltség szintjének figyelembe vétele
- b/ A tanulmányi munkához szükséges adottságok
- c/ A közösségi munkára utaló megállapítások
- d/ A pályaválasztás osztályfőnöki véleményezése

A vizsgálat alapvető módszere a tartalom elemzés volt. A 143 felvett első osztályos tanuló jelentkezési lapját értékeltük és vontuk le a következtetéseket a fenti szempontok alapján.

a/ A neveltség szintjének figyelembe vétele

A tanulók személyiségére utaló megállapítások közül azokat emeltük ki, melyek személyiségének fejlettségi szintjére utaltak. Ezek a tulajdonságok a középiskolai munkát egyaránt könnyebbé teszik a tanuló és tanár számára is. Összességében a jellemzések főleg pozitív tulajdonságokat sorolnak fel. Jellemző ez a megállapítás főleg az I/a osztály tanulóira, akiknek az általános iskolai tanulmányi átlaga a legjobb volt a többi osztályhoz viszonyítva.

A legjellemzőbb tulajdonságok a következők:

"Meggyőződésből fegyelmezett, önmagával és társaival szemben igényes" /D 26/. ^x

^xA betűjel a tanuló osztályát, a szám az osztályon belüli sorszámot jelenti.

"Magatartása, munkafegyelme példás" /A 26/.

"Komoly, megfontolt, ragaszkodó, tisztelettudó, fegyelmezt" /A 22/.

"Csendes, visszahuzódó" /B 1/.

"Pontosságra törekszik, határozott állásfoglalásu" /C 33/.

"Fegyelmezt, jóindulatu, igazságérzete fejlett" /D 28/.

A fenti pozitív jellemzések az osztályon belül viszonyítottak, ami más környezetben természetes, hogy változik, illetve alakul.

A negatív tulajdonságok főleg a tanuló érzelmi életére vonatkoznak, és kerülnek megfogalmazásra.

"Érzelmi életére az ingadozás jellemző" /B 8/.

"Érzelmlein nehezen tud uralkodni" /E 3/.

"Gyenge akaratu, befolyásolható, érzelmi élete kiegyensúlyozatlan, szeretetre vágyik" /D 16/.

A tanuló önismeretére, önértékelésére csak az I/e osztályban találtunk példát. "Gátlásokkal küzdő, de önértékelése reális" /E 9/.

A neveltségi szinten vizsgálva az osztályfőnökök nem utalnak a következő tulajdonságokra; fegyelem, kötelességtudat, takarékoság, meggyőződés. Ugyan így hiányát érezzük a munkaszeretetre és majdani beválásra való utalásnak is.

b/ A tanulmányi munkához szükséges adottságok

A tanulók iskolaválasztási szándékát a tanulmányi átlag határozza meg első helyen. A felmérések is igazolják, hogy szakközépiskolába a 3,5-4,5 tanulmányi átlagu tanulók

jelentkeznek. A tanulmányi munkához szükséges adottságok osztályonként eltérőek, amit az elért eredmény is mutat. A felvételt nyert tanulók 8. osztályos átlaga 3,8 volt, ami szakmánként eltérő, legjobb az I/a osztályé - 4,2 - legrosszabb az I/c - 3,0 - átlaga. Ennek megfelelően kerülnek megfogalmazásra a tanulmányi munkához szükséges adottságok is. A jó tanulóknál az értelmi képességet és a logikus gondolkodást emelik ki az osztályfőnökök, a közepes tanulóknál a képesség és szorgalom kerül megfogalmazásra pozitív, vagy negatív értelemben.

Az I/a osztályban a legjellemzőbbek a következő megfogalmazások:

"Jó értelmi képességű, munkában kitartó" /A 26/.

"Megfigyelése pontos, lényegre irányuló, emlékezete tartós" /A 25/.

"Gondolkodása logikus, emlékezete tartós, pontos" /A 9/.

Negatív példát a jellemzésekben nem találtunk, feltehetően az osztályfőnök ezek mellőzésével is szeretne volna segíteni az iskolába való bejutást.

Az I/b, c, d, e osztályokban az elért tanulmányi eredmény a szorgalommal és a képességgel indokolják. A szorgalomra vonatkozóan több jellemzésben negatív példát is találtunk.

"Tanulmányi eredményének eléréséhez hozzájárult kitartó szorgalma" /B 1/.

"Szorgalmas, kitartó tanulásra önmagától nem képes" /B 13/.

"Nehezen, de szorgalmasan tanul" /D 20/.

"Nem elég szorgalmas" /D 10/.

"Nagyobb szorgalommal, jobb eredményre lenne képes" /B 23/.

Ezekből is látszik, hogy a gyengébb tanulmányi eredmény a szorgalom hiányából adódik, a munkához való viszonya a tanulónak kialakulatlan, hisz képességei adottak a jobb eredmény eléréséhez. Ott is a szorgalom hiányára lehet következtetni, ahol a tanulmányi eredmény nincs összhangban a tanuló képességeivel.

Az adottságokhoz sorolják az osztályfőnökök a logikus gondolkodást, a tartós emlékezetet, az önálló ismeretszerzést, a problémalátást, a megfigyelőképességet is, ami elengedhetetlen a jobb eredmény eléréséhez.

Elgondolkodtató, hogy a tanulmányi munkával kapcsolatban az aktivitásról csak két jellemzés szól. Egyik esetben pozitív értelemben, másikban az aktivitás fokozásaként.

"Rendkívül aktív, órákon mindig érdeklődő" /E 9 /.

"Képessége, emlékezete nem mindig megfelelő, aktívabbnak kellene lenni" /C 26/.

A munkára nevelésben pedig igen fontos lenne a tanuló aktivitása, ill. annak mértéke, amely segítené a középiskolai osztályfőnököket, ha kitérnének arra is, hogy a tanulmányi munkában mennyire öntudatosan, fegyelmezetten vesz részt a tanuló. Az osztályfőnöki jellemzések egy közösségi véleményt fogalmaznak meg az általunk oktatott szakmák presztízst illetően, mert az élelmiszeripari analitikusoknál a vélemények az értelmességet, a kötelességtudást, a többre-

hivatottságot sugallják, bizonyos mértékben ez érezhető az I/e osztály jellemzéséből is, míg az élelmiszertermékgyártó szakra jelentkezettek esetében általában a képesség kerül megfogalmazásra a szorgalommal egybevetve.

c/ A közösségi munkára utaló megállapítások

A tanulóknak a közösségben elfoglalt helyére vonatkozóan mindegyik jellemzésben találunk utalást, amely vagy a társakhoz való viszonyulást jelenti, vagy a közösségben végzett munkát. Egyetlen jellemzés sem utal az iskolaközösségben elfoglalt helyére a tanulóknak, mindegyik csak az osztályt veszi alapul. Hiányzik az összehasonlítási alap, nem tudunk mihez viszonyítani, hisz semmit sem tudunk az adott osztályközösségről, annak fejlettségéről, összetételéről, melyben a tanuló aktív közösségi tag, vagy csak irányítás mellett képes dolgozni. Mindezek így kerülnek megfogalmazásra:

"Az osztályközösség aktív, kezdeményező tagja"/A 11/.

"Az osztályban szívesen vállal közösségi feladatokat"/C 31/.

"A közösség aktív tagja, a rábízott feladatokat önként elvégzi" /E 6/.

"Segítőképz, szívesen dolgozik az osztályközösségben"/D 20/.

Az osztályközösségben elfoglalt helyük nem egy esetben negatív értelmű:

"A közösségben nem kezdeményező" /B 22/.

"A közösségben ritkán vállal feladatokat" /C 20/.

"Társai előtt nem elég népszerű magatartása miatt, a közösség passzív tagja" /E 17/.

A jellemzések a társakhoz való viszonyulást nem értékelik csak két esetben találunk utalást erre:

"Társai nagyon szeretik, elfogadják" /C 2/.

"Könnyen tud kapcsolatot teremteni társaival" /E 2/.

Az általános megfogalmazások miatt nem derül ki, hogy melyek azok az emberi tulajdonságok, amelyek a tanuló közösségben elfoglalt helyét meghatározzák.

A közösségben végzett munka értékelésére csak 36 osztályfőnök tér ki és hivatkozik az uttörő mozgalomban végzett munkára. A közösségi munkára utaló megjegyzések közül a családi környezetben tanúsított magatartásukra csak 12 jellemzésben olvashattunk:

"Édesanyja egyedül neveli, testvére gondozása részben a tanuló feladata" /D 5/.

"Szívesen bekapcsolódik a családi munkába is" /C 31/.

A fenti utalások általánosságban fogalmaznak, azonos jelentéssel bírnak, pedig a mögöttük levő tartalom biztosan eltérő.

d/ A pályaválasztás osztályfőnöki véleményezése

A jellemzések alapján az osztályfőnökök pályaválasztási véleményezése a tanulókról eltérő. Mivel a tanulók személyiségének ismerete, képességei, adottságai, a családi indítottság együttesen befolyásolják a választást, ez a széleskörű hatás érzékelhető a beiskolázott tanulók jelentkezésén is. Mivel az iskolában oktatók egyike sem közökdvelt, így a felvett elsős tanulóinknak csak 47,55 %-a jelölte

iskolánkat első helyen, 30,76 %-a második, 21,67 %-át pedig a megjelölt iskolába nem vették fel, így a Pályaválasztási Intézetten keresztül választották az iskolánkban oktatott szakok valamelyikét./5.sz. táblázat/.

Az 1983/84. tanévre beiskolázott tanulók megoszlása
a jelentkezés alapján

Osztály	Létszám	Iskolánkat jelöltek		Más iskolába nem vették fel
		I.helyen	II.helyen	
I/a	28	23	3	2
I/b	31	12	13	6
I/c	33	11	9	13
I/d	32	14	18	-
I/e	19	8	1	10
Összesen	143	68	44	31

5.sz. táblázat

A táblázatban szereplő adatok egyértelműen igazolják megállapításainkat a szakma ismeretére, a tanuló önértékelésére és a pályaválasztást előkészítő munkára vonatkozóan. A zárójeljellemzésekben a tanulók pályaismeretére utaló jelzéseket csak 8 tanulónál olvashatunk. Három tanuló választott azonos szakmát, mint amit szülei gyakorolnak, két tanuló az iskola által szervezett üzemlátogatás alapján jelölte a sütőipari szakot, három tanuló választásánál pedig az iskolalátogatás volt az indító ok.

"Érdeklődik szülei munkája iránt, ezért választotta ezt a szakmát" /C 33/.

"Sokat segít édesapjának, ezért döntött úgy, hogy a sütős szakmát választja" /D 2/.

"Üzemlátogatáson tetszett meg a tanulónak a szakma, ezért választotta" /D 27/.

"Az iskolalátogatás után döntött úgy a tanuló, hogy az élelmiszer-tartósító szakmát választja" /B 7/.

A választott szakma indoklását a fentieken kívül a tantárgyak szeretetéhez kötik az osztályfőnökök. Elgondolkodtató, hogy csak az I/a osztály jellemzésében találunk az indoklásra példát.

"Kémiából kiemelkedő a teljesítménye, jó kezűgyességgel rendelkezik" /A 28/.

"Kedvenc tantárgya a kémia, ebből a felvételire tudatosan készül" /A 9/.

"Szereti a kémiát és biológiát" /D 19/.

Az a tény, hogy a választott szakmát az osztályfőnökök közül kevesen indokolják több feltevésre enged következtetni:

- a tanuló nem rendelkezik megfelelő ismerettel a választható szakmákról,
- az osztályfőnöki vélemény és a tanuló választása nem egyezik a választott szakot illetően,
- a tanuló határozatlan.

Mivel a jellemzések legtöbb esetben általánosságokat fogalmaznak meg, ez vonatkozik a tanuló érdeklődésének irányára is.

"Érdeklődése sokrétű, de nem kökrét" /A 13/.

"Érdeklődési köre korának megfelelő" /B 25/.

"Minden érdekli, mint általában a fiatalokat" /C 26/.

A munkaszeretetről, a fizikai munka ismeretéről és megbecsüléséről, az önfejlesztés igényéről a jellemzések nem tartalmaznak értékelhető adatokat, tartalmi megjelöléseket. Az érdeklődést illetően sem mutatnak túl a sporton és a zenén, sőt a szabadidő tartalmas eltöltésére is csak általánosságban utalnak.

"Szabadidejében sportol" /D 24/.

"Jó sportoló, a labdajátékokat szereti" /A 18/.

"Zenekari tag, fuvolán játszik" /B 25/.

A sporton kívül csak 9 tanuló jellemzésében olvashattunk arról, hogy szeret rajzolni, verset mondani, turázni.

Mindezeknek ismeretében kellett az osztályfőnököknek véleményt nyilvánítani a zárójellemzésekben a tanuló választását illetően /6.sz. táblázat/.

A pályaválasztás osztályfőnöki véleményezése

M e g n e v e z é s	T a n u l ó k	
	száma	%
Helyesli a választást és indokolja véleményét	43	30,06
Helyesli, de nem indokolja	65	45,45
Nem helyesli a választást	10	6,99
Nem foglal állást	25	17,48

6.sz. táblázat

A táblázat adatai nem megnyugtatóak, mert az osztályfőnök által indokolt vélemény - feltételezve, hogy ismeri a tanulót - csak 30 %, de még ez sem egyértelmű hisz az indoklás alig mond többet az egyetértésnél.

"Pályaválasztási szándékával egyetérttek, helyesnek tartom" /B 17/.

"Pályaválasztása érdeklődési körének megfelelő, felvételt javasolom" /A 13/.

"Felvételt javasolom" /D 7/.

Az általános iskolai zárójellemzésekben kiemelt megállapítások feltehetően azért kerültek leírásra, hogy a fogadóközépiskolát segítse a tanulók megismerésében, feladatokat jelöljön meg a nevelőmunka folyamatában. Minél alaposabb ez az értékelő munka, annál inkább csökkennek a beiskoláztatás hibái.

3. A személyiség ismeretének tükröződése a jellemzésekben

"A tanulói személyiség pedagógiai pszichológiai megismerésének tartalmi kérdései arra az alapvető problémakörre összpontosulnak, hogy mire irányuljon a pedagógus személyiség - tanulmányozó munkája" /Duró, 1981/.

Erre a kérdésre a fejlődő személyiség egészét átfogó szempontsorozat adhatna csak választ. Mivel a fejlődő személyiséget sokrétű és bonyolult összetevők jellemzik, ezért nehézséget jelentene megalapozott és praktikus igényekhez igazodó szempontsorozat kidolgozása.

Erre vonatkozóan a szakirodalomban is eltérő véleményekkel találkozunk /Rókusfalvy, 1962, Harsányi, 1971, Kósáné, 1971, Balogh, 1972/.

A jellemzések tanulmányozása körben egyre inkább kérdés-sé válik, hogy mennyire ismerik az osztályfőnökök tanítványaikat. A jellemzések azt mutatják, hogy valamit mindenkiről tudnak, csak a leírt általános megfogalmazások nem könnyítik a középiskolai nevelők munkáját, mert nem tűnik ki, hogy melyek azok a személyiségjegyek, amelyek formálására a fejlesztés érdekében alapvetően szükség lenne. Ezt bizonyítja az, hogy vizsgálva az értékelhető jelzések gyakoriságát a jellemzések megfogalmazása általános, a tartalom keveset mond.

A zárójellemzésekben talált és a tanulói személyiségre vonatkozó értékelhető utalások megoszlását az egyes területek között az alábbiakban érzékeltetjük:

- A családi körülményekre, hatásokra	121
- Általános értelmi /mentális/ fejlettségre	36
- Az egészségi állapotra, a testi fejlettségre, a sportra	94
- A pszichikus folyamatokra és érzékszervi adottságokra	17
- Az értelmi tulajdonságokra	109
- Az érzelmi élet sajátosságaira	41
- A szorgalomra	50
- Az akarat tulajdonság fejlettségi szintjére	27
- A tanuló fejlődő világnézetére	20

- A tanuló megnyilvánulására	44
- A tanuló közösségi munkájára	71
- A tanuló érdeklődésének irányára	69

jellemzésben találtunk utalást.

Az adatok nagyfoku szóródást mutatnak. A családi körülményekre utaló 121 jellemzés megbízhatóságát a tanulók többéves ismerete, a családlátogatás, a szülői értekezletek tapasztalatai mutatják. A jellemzések a tanuló otthoni környezetére, a család összetételére, a lakáskörülményekre utalnak.

"Családi körülményei rendezettek, kertés házban élnek"/B 24/.

"Harmonikus családi környezetben él szüleivel" /A 16/.

"Családi körülményei kifogástalanok, a szülők nagy szeretettel nevelik" /A 8/.

"Teljes családban él, jó körülmények között, szülői segítik a tanulmányi munkában" /B 27/.

Az utóbbi utalások a család nevelő és hatásrendszerére mutatnak rá, ami segíti az iskola és a családi nevelés összehangolását.

Az egészségi állapotra, testi fejlettségre utaló 94 jellemzés elfogadható, bár a megfogalmazás általános, még akkor is annak tűnik, ha az orvosi vélemény, hogy "Alkalmas" rákerül a jelentkezési lapra.

"Korához képest fejlett" /A 16/.

"Testileg jól fejlett" /A 22/.

Az érzékszervi tulajdonságra utaló megjegyzések következőkben kerülnek megfogalmazásra:

"Idegrendszere érzékeny, nagyon izgulós" /A 13/.

"Figyelme ingadozó, megfigyelései pontatlanok" /B 22/.

A szorgalomra utaló jellemzések összefüggésben vizsgálhatók az akarat tulajdonságokkal. A jó tanulmányi eredménnyel iskolánkba felvett tanulók eredményéhez a kitartó munka és szorgalom együttesen hozzájárul. Ezt a képességgel együtt értékelik az osztályfőnökök és indokolják vele a tanulmányi eredményt is.

"Könnyen tanul, de nem szorgalmas" /C 25/.

"Jó tanulmányi eredménye szorgalmának köszönhető" /D 6/.

"Nagyobb akaráttal és szorgalommal jobb eredmény elérésére lenne képes" /C 23/.

"Akarata erős, amit elhatároz szívós munkával véghez is viszi" /E 1/.

Az akarat tulajdonságot csak egy esetben kapcsolták össze a fizikai munkával.

"Az őszi közhasznú munkán kitűnt társai közül munkabíráásával, akaraterejével és szorgalmával" /B 3/.

A tanulók fejlődő világnézetére utaló jellemzések száma kevés, általános megfogalmazásuk miatt a mögötte levő tartalom a 14 éves tanulónál határozottan még nem értékelhető.

"Megérti a materialista világnézet elemeit, tevékenységében korunk szemlélete tükröződik" /D 19/.

"Rendszeresen érdeklődik a politikai események iránt, ebben önálló véleményalkotásra képes" /D 7/.

"Nem hisz a természet feletti lények létezésében"/A 11/.

"Természettudományos ismeretei alapul szolgálhatnak a materialista világnézet kialakulásához" /B 5/.

Az egyes pályák választásához és eredményes gyakorlásához ezt is figyelembe kell venni, hogy a tanuló társadalmi - közösségi aktivitása, szervezői készsége milyen továbbfejlesztési lehetőségekre hívja fel a figyelmet. Erre nemcsak a választott szakma miatt van szükség, hanem a középiskolának is érdeke, hogy ezek ismeretében az új közösségben hogyan tölthet be irányító szerepet.

Az irányultságra vonatkozó jellemzések száma kevés, a tanulóknak kb. 5 %-nál találunk erre utalást. A legjellemzőbb példák a következők:

"A kémia szakkör munkájában szereplése kiemelkedő" /A 25/.

"Hobbija a barkácsolás, szerelés" /E 19/.

"Érdeklődése a művészettől a természettudományig tart"

/D 1/.

A tanulók önismeretére, önértékelésére a jellemzések nem utalnak, pedig ezek fontosak lennének a tanulók pályaválasztásának helyessége szempontjából. Csak néhány jellemzésben találunk példát arra, hogy a tanuló önmagával és társaival szemben igényes és van önálló véleménye. A tudatos pályaválasztást csak két osztályfőnök indokolja.

Összességében az erkölcsi magatartásra utaló megállapítások jól értelmezhetők, bár használható jellemzéseket kaphatnánk, ha az osztályfőnökök az előrelátás tendenciáit is felvázolnák. Célszerű lenne a tanulók erkölcsi

magatartására utaló megjegyzéseket a munkafegyvellemmel, az öntudatos munkavégzéssel, az aktivitással, a társakhoz és a közösséghez való viszonyulás összefüggésében szemlélni és értékelni. Ez lehetővé tenné, hogy tanulóink személyiségéről egyértelműbb véleményt alakítsunk ki. Mindezek a helyes választást zökkenőmentessé tennék. Fontos tehát hogy reális képet kapjon a felvevő szakközépiskola a tanulók szociális helyzetéről, az általános iskolában nyújtott tanulmányi eredményéről, magatartásáról, alakuló világnézetéről, képességeiről és a pályaválasztás helyességéről.

A zárójellemzés mint iskolai dokumentum, így nagyban hozzájárulna ahhoz, hogy az új osztályfőnök tervszerűen és tudatosan fogjon hozzá a heterogén összetételű elsőosztályos tanulók személyiségének megismeréséhez és kezdje el az osztályközösség kialakítását.

Ez folyamatos munkát igényel és csak rendszeres és sokoldalú tapasztalatgyűjtéssel valósítható meg. Ehhez jó feltételt biztosít az osztályfőnöki nevelői munka, a tanulókkal való rendszeres együttlét, az osztályfőnök és növendék viszonyából adódó együttes tevékenységi formák rendszere.

IV. A TANULÓI ELVÁRÁSOK ÖNÉRTÉKELÉSI MUTATÓI

A pályaválasztási érettség kibontakozását a serdülőkori változások szinte minden téren segítik. Az önállóság és az egyéniség keresése /az én felfedezése/, a fokozódó önismeret és önnevelés mind-mind döntő láncszem a pálya irány reális megítéléséhez /Kelemen, 1981/. Az önismereten alapuló önértékelés lehetővé teszi a választás önálló irányítását, az önnevelést is. A serdülő, akinek a körülménye megnehezíti az önkifejezést, fokozott feszültségben él, ami nem jellemző azokra, akiknek a család és az iskola segít abban, hogy lehetőségeiket megvalósítsák /I.Sz.Kon, 1979/.

Ezekből következően, mivel tanulóink pályaválasztása nem volt határozott - 47,55 %-a jelölte elsőként az iskolánkban oktatott szakok valamelyikét - így egy részük a tanév kezdetén konfliktus helyzetbe került. Ezen elsősorban az osztályfőnöknek kell segíteni a tanulókat, ezért fontos ezek feltárása. Elsőrendű feladatunk tehát a szakma megismertetése és csak ezután lehet célunk annak megszerettetése a szakmai tárgyakon és gyakorlaton keresztül. Strukturált kérdőív segítségével vizsgáltuk a fenti problémákat.

A kérdőív tartalmát tekintve három részre osztható:

- a/ a pályaválasztás indítékai /1-5 kérdés/,
- b/ az iskolaváltás problémái /6-11 kérdés/,
- c/ a társas kapcsolatok alakulása /12-13 kérdés/.

A kérdőív kitöltésére az osztályfőnöki órákat használtuk fel, ahol tájékoztattuk tanulóinkat a felmérés céljáról.

Azzal, hogy a tanulókat személytelenül nyilatkoztattuk, feltételeztük az őszintébb, spontán megnyilatkozást. /A kérdőívre az osztály jelét irtuk fel./ 1.sz.melléklet

1/ A pályaválasztás indítékai

Az első kérdésre szabadon írhatták le véleményüket tanulóink a továbbtanulásról. A határozatlanság a szakma választást illetően ebből is megállapítható:

Legnagyobb probléma, hogy nemcsak a gyermek, hanem a szülő is határozatlan, alig ismerik az egyes szakmák követelményeit és gyermekük képességeit. Nehéz a választás életkoruknál fogva és az előkészítés hiányosságából adódóan. Csak kis számban mondható el, hogy felkészültek a választásra, az általános iskolai pályairányításnak tehát döntő szerepe van. Ezek a bizonytalansági tényezők a tanuló válaszaiból is kiolvashatók.

Az első kérdésre adott válaszok eltérőek, diffúz jellegűek, a következőképpen kerültek megfogalmazásra.

"Csak annyi volt az elképzelésem, hogy valahol továbbtanuljak" /A/.

"Célom az volt, hogy érettségit szerezzek és szakmát tanuljak" /D/.

"Nem ezt a szakmát választottam első helyen, így erről elképzelésem nem volt" /E/.

"Képességemnek megfelelő iskolát választottam" /B/.

Egy évvel ezelőtt tehát a továbbtanulás még úgy élt a tanulóknál, hogy konkrét iskola és szakma megjelölése nélkül célként tüzték azt ki.

A tanulók válaszaikban összehasonlítják az elképzelt, de konkrétan meg nem jelölt középiskolát az általános iskolával és így alakul ki valamilyen kép a leendő középiskoláról, amelyet az ismeretlentől való félelem is motivál.

"Olyan lesz mint az általános iskola, csak más tanárokkal"/D/.

"Másnak gondoltam, de nem ennyire nehéznek" /A/.

"Az általános iskolához viszonyítva féltem a középiskolától /D/.

Azt, hogy más lesz a középiskola sokan úgy fogalmazták, hogy elvárásaikat irták le.

"Jó szakmát szeretnék tanulni" /D/.

"Sok barátira vágytam, nem úgy mint általános iskolában" /B/.

"Könnyebbnek képzeltem, mert általánosban nem tanultam, mégis jó osztályzataim voltak" /A/.

"Szeretnék komolyabban tanulni, mint 8. osztályban" /B/.

Az a tény, hogy csak 68 tanuló jelölte meg iskolánkat első helyen, meghatározza a válaszokat. Még a felmérés során is van olyan tanuló, aki az elsőként megjelölt szakmáról álmodzik.

"Máshová szerettem volna menni" /B/.

"Egészségügyi szakra jelentkeztem" /D/.

"Vágyam volt, hogy fodrász legyek" /B/.

Az iskola és a család jó előkészítő munkájára utalnak a következő válaszok:

"Üzemlátogatáson nyerte meg tetszésemet a sütőipar" /D/.

"Már 7. osztályban eldöntöttem, hogy laboratóriumban fogok dolgozni" /A/.

"Azért választottam az élelmiszeripari szakmát, mert enni mindig kell az embereknek" /B/.

"Az iskola látogatásakor eldöntöttem, hogy ide jövök" /D/.

A tanulók elképzelését a továbbtanulásról, a konkrét szakmaválasztást 8. osztályban leginkább a szülők és a családi környezet befolyásolja. A tanuló saját tapasztalatlan-ságából edődően támaszkodik is ezekre a hatásokra. Ezt bizonyítja a tanulók második kérdésre adott válasza. Ennek alapján az iskolánkba jelentkezett tanulók 50 %-a a szülei és osztályfőnöke javaslatára választotta a szakmát. Saját választása alapján tanulóinknak csak 24,4 %-a döntött, barátok javaslatára 5 fő.

A jó előkészítő munkához tehát elengedhetetlen az iskola és a család együttműködése. Ez folyamatos és tudatos nevelőmunkát igényel. Összefogva kell megismertetni a tanulókkal a munkalehetőségeket, biztosítani kell, hogy a fiatal élményt szerezzen leendő szakmájáról, így az önismeret helyes értékelése alapján a választás könnyebbé válik.

Mivel a választás nem könnyű feladat - de szükséges - kíváncsiak voltunk arra is, hogy tanulóinkban milyen nyomot hagyott az iskolánkkal való első találkozás, mit jelentett számukra a felvétel és ezek után mit vártak a szakközépiskolától.

A 4. kérdésre 107 tanulónk válaszolta, hogy örült annak, hogy felvételt nyert iskolánkba, a 12 tanuló aki közömbösen nyilatkozott a felvétel tényéről, azok közé tartozott, akik kényszerként választották iskolánkat.

A jelentkezéstől számítva több hónap telt el, mire felvételi-re került a sor, amelyre a tanulók nagyon készültek, hisz most már a választott iskola követelményeinek szerettek volna megfelelni. A harmadik kérdésre adott válaszokból az is kiderül, hogy sokan már a társaikat vizsgálgatták, barátokat kerestek. Olyan tanuló is van, aki ma is startja a barátságot az akkor megismert osztálytársával. Legtöbben a fogadtatást, a felnőttek, tanárok közvetlen magatartását, a biztatásukat emelik ki és ezért emlékeznek vissza szívesen a felvételi vizsgára. Még utólag is élményt jelent a tanulóknak, hogy találkozhattak leendő osztályfőnökeikkel. Mindezeket a megállapításokat az alábbiak szerint fogalmazzák meg:

"Szép emlék maradt a felvételi, mert tanulásomnak meg volt az eredménye" /A/.

"Féltem, izgultam, de biztam benne, hogy felvesznek" /C/.

"Kellemes élmény maradt, mert minden feladatot megoldottam" /A/.

"A felvételinél kedvesek voltak a tanárok" /C/.

"Találkoztam leendő osztályfőnökömmel" /D/.

A beiratkozás már nem hagyott ilyen maradandó emléket a tanulóknak, de többen leírják, hogy tetszésüket a szép és modern iskola nyerte meg.

Az 5. kérdésben arra kértük a tanulókat, hogy elvárásait írják le a középiskoláról a tanulmányi munkában, szakmai téren, baráti kapcsolataikban. Ennek megfelelően a kérdésre adott válaszok három részre oszthatók.

A tanulmányi munka területén a legeggyértelműbb a megfogalmazás, ahol az elvárások mellett célt is tűztek ki a tanulók. Gyakori az olyan válasz, ahol az általános iskolával hasonlítják a középiskolát.

"Tudtam, hogy többet kell tanulni" /A/.

"Biztos voltam benne, hogy nehezebb lesz az általános iskolánál" /C/.

"Szeretnék legalább négyes átlagot elérni" /A/.

"Többet akrok tudni, mint általános iskolában" /D/.

"Az általánosban nem vették komolyan a tanulást, szeretném, ha itt követelnének tőlem" /E/.

"Ugyanazt az eredményt szeretném elérni, mint 8. osztályban" /A/.

"Szigorubbak legyenek a tanárok, komolyabb munkával érjek el eredményt" /D/.

Mivel a szakmát csak néhány tanuló ismerte, így elvárásaik azzal szemben kívánságként jelentkeznek. A szakmai képzést főleg a gyakorlati foglalkozásokra korlátozzák. Azt is igénylik, hogy a géptani gyakorlat mellett a technológiát is minél előbb megismerjék. Természetesen vannak általánosan megfogalmazott vágyak is.

"Jó szakmai képzést várok, hogy utána a gyakorlatban tudjam hasznosítani" /D/.

"Több gyakorlatot szeretnék, sok szerelést" /E/.

"Szeretnék technológiai gyakorlatra is járni, hogy megismerjem leendő szakmámat" /D/.

"Jó szakképzést vártam, úgy érzem ezt meg is kapom" /A/.

"Jó szakmát szeretnék tanulni" /B/.

A baráti kapcsolatokra utaló válaszok száma a legtöbb. Itt fogalmaznak a tanulók legeggyértelműbben. Előtérbe helyezik a baráti kapcsolatok kialakítását, néhányan az osztályközösségre is gondolnak, de ott is az összetartozás kerül megfogalmazásra. Már az eltelt rövid idő is élményt jelent a tanulónak a barát választásában.

A kapcsolatkeresés néhány tanulónál még tart, úgy érzi, nem sikerült a rövid idő alatt tartós kapcsolatot kialakítani. Néhányan félnek is a választástól, főleg attól, hogy nem fogadják be társaik. A megfogalmazások rövidek, tartalmuk eltérő.

"Sok jó barátot szeretnék" /C/.

"Tartós kapcsolat kialakítására vágyom" /B/.

"Szeretném ha jó osztályközösségben tölthetném a négy évet" /A/.

"Soha nem volt barátom, most az új osztályban már van" /D/.

"Tudtam, hogy nem lesz barátom az osztályban" /C/.

"Igazi barátom az általános iskolában sem volt, félek hogy itt sem szeretnek meg társaim"/D/.

2/ Az iskolaváltás problémái

A kérdőív következő kérdéseiben arra kerestük a választ, hogy az iskolánkban eltöltött diákélet - iskolaváltoztatás, tanulás, kollégiumi élet - milyen problémát jelent tanulóinknak. A 6. kérdésnél indokolni kellett a tanulónak, hogy okozott-e problémát az iskolaváltás. A tanulók 50 %-a erre igennel válaszolt. A válaszok indoklása csoportosítható. Általában megfogalmazzák, hogy nehéz volt az új környezetet, társakat, kollégiumot megszokni. Ezek a válaszok a körülményekre és az iskola és kollégiumi házi-rendre vonatkoznak.

"Hivatkoznak a tanulók a családtól való elszakadásra, a magasabb követelményekre, a tanórák rendjére, magyarázatra és számonkérésre"

"Uj a környezet, nehéz megszokni" /D/.

"Másnak képzeltem el a kollégiumot" /A/.

"El kellett szakadni a családtól, kiszakadtam a régi közösségből" /C/

"Nehéz volt a követelményeket megszokni" /C/.

"Komolyabban kell órákra tanulni" /B/.

"Rendszeres munkát követelnek tőlünk, szigorúak a tanárok" /B/.

"Azonos általános iskolai eredménnyel sem vagyunk egyforma felkészültségűek, ez gondot okoz a tanítási órákon" /A/.

64 tanuló válaszolt úgy a 6. kérdésre, hogy nem okozott gondot az iskolaváltás. Legtöbbször indokként a tanulmányi munka mellett azt sorolják fel, hogy jó alkalmazkodó képességgel rendelkeznek, az új társak megtalálása és a kialakult baráti közösség segíti az új elfogadását. Elgondolkodtató, hogy a tanulmányi munkával egyetlen válasz sem foglalkozik.

"Gyorsan beilleszkedtem az új közösségbe" /D/.

"Én választottam az iskolát, így felkészültem rá" /B/.

"Többször jöttünk ismerősök" /A/.

"Jó osztályunk van, ezt segíti hogy osztályfőnökünk sokat foglalkozik velünk" /C/.

"Igaz barátokra találtam" /C/.

A továbbtanulók jelentkezési lapjáról a tanulók tantárgyi előmeneteléről a középiskola hiányos tájékoztatást kap. Általában 3-4 tantárgy eredményét közli az általános iskola. A tanulók előképzettsége azonos érdemjegy esetén is eltérő, ezt mutatják az év elején végzett tantárgyi felmérések is. A tantárgyak szeretetét sok tényező befolyásolja /képeség, adottság, alapismeret, tanár, tankönyv/. Szakközépiskolában az alapozó és a közismereti tantárgyak folytatását jelentik az általános iskolában tanultaknak. Az azonos tananyag és követelmény ellenére a tanulók véleménye a tárgyak tanulásáról nagyon eltérő. Ezt részben az is befolyásolja, hogy az ország egész területéről kerülnek hozzánk iskolából tanulók. A 7. kérdésre adott válaszok alapján arra kerestünk magyarázatot, hogy mely tárgyak tanulása nem okoz első osztályban gondot. Egységesebb képre számítottunk. A tanulók válaszeiből az első három tantárgyat vettük figyelembe és így a tantárgyak kedveltségét tekintve a következő rangsor állítható fel: első helyen áll a magyar nyelv és irodalom 66, második a történelem 57, harmadik a matematika 49 válasszal. A többi tantárgy szinte valamennyi szerepel a felsorolásban, de ennél sokkal kisebb sulyal. A félévi tanulmányi eredmény jó elkalmat ad majd arra, hogy a tanulók állításait a tantárgyak kedveltségére vonatkozóan kontrolláljuk, ugyanis ha a vélt sorrend igaz, ez a tanulók félévi eredményén kell, hogy megmutatkozzon.

A középiskolában történő továbbtanulás egyben a családtól való elszakadást is jelentette a tanulóknak, hisz

legtöbbsen ezzel együtt a kollégiumi elhelyezést is választották, mert az iskola távolodik a lakóhelytől. Kollégiumban lakik az elsős tanulók 65 %-a /93 tanuló/. A kollégiumi Házi rend elfogadása a családi légkörből kiszakadva nagy erőpróba elé állítja ebben a korban a tanulót. Az önálló élet, a szülőkhöz ragaszkodó gyermek nehezen tudja elfogadni, a közösségi élet megkövetelte kööttségek eleve szigorúságot keltenek. Ezt nem is titkolják tanulóink. Többségüknek nehézséget jelent a szocialista együttélés szabályainak betartása, amire esetenként a felsőbb évesek "példája" is negatívan hat. A 8. kérdésre tanulóinknak csak 21,5 %-a /20 tanuló/ válaszol úgy, hogy nagyon jól érzi magát a kollégiumban. Ez lehet az a csoport, akik az előző kérdésnél arra hivatkoznak, hogy jól tudnak alkalmazkodni. Legtöbbsen - 62,3% - jól vagy közepesen jól érzik magukat. A rövid itt töltött idő arra már lehetőséget adott, hogy megismerjék a tanulók a kollégiumi életet és felmérjék alkalmazkodó képességüket, hogy meg tudnak-e felelni az elvárásoknak. Ez természetesen egyénenként eltérő. A kollégiumi élet az iskolai tanulás eredményességét befolyásolja. A legtöbb tanuló el is fogadja ezt az életformát, csak négy tanuló érzi kevésbé jól magát a közösségben.

A 9. kérdés szintén a kollégiumi életre vonatkozott. A kollégium legfőbb feladata a család helyettesítése mellett a tanulás feltételeinek biztosítása. A négyszemélyes szobák, a tanulószoba, a tanuló párok kialakítása, a korrepetálások mind azt a célt szolgálják, hogy segítsük vele a tanulmányi munkát. Ezt érzik is a tanulók, tudják, hogy a lehetőségekkel

élni is kellene a jobb eredmény érdekében. Saját megítélésük szerint a tanulók 90 %-a ki is használja a kollégiumi lehetőségeket.

A kollégista tanulók napi elfoglaltságát a Házi rend rögzíti. Az iskolai órák száma ciklusonként 67 óra, ezen túlmenően napi 3 órás szilenciumon kötelező résztvenni a tanulóknak. A szabadidő ezek után márcsak pár óra, meg kell tanítani tanulóinkat arra, hogy ezt a rövid időt hasznosan töltsék el. Meghatározott munkaterv szerint szakkörök működnek /háztartási-, kézimunka-, képzőművész szakkör, énekkar, sportkör/ melyekből a tanuló saját érdeklődésének megfelelően választhat. Ez újabb időt és lekötöttséget jelent. A fenti szakkörök valamelyikének csak 25 tanuló tagja, ezeknél szívesebben választják egyéni igényük kielégítésére az olvasást, a kollégiumi mozi műsorát, a játékos sportvetélkedőket és a TV nézést /ez egyben sorrendet is jelent/.

A 10. kérdésben általában vártunk arra választ, hogy milyennek képzeltek el a tanulók a középiskolát, hisz az itt töltött idő már összehasonlítási alap lehet az elképzelésekhez, elvárásokhoz. 74 tanuló a középiskolát általában ilyennek képzelte el, tudta ugyan, hogy nehezebb lesz az általános iskolánál és azt is, hogy többet kell tanulni. 27 tanulónak volt más elképzelése iskolánkról, általában a lekötöttséget emelik ki. Arra a kérdésre, hogy milyennek szeretnék a középiskolát csak 26 tanuló válaszolt. Itt azok a gondolatok kerültek megfogalmazásra, amelyek miatt tulajdonképpen másnak képzeltek el a választott középiskolát.

"Nem gondoltam, hogy így le leszünk kötve" /B/.

"Legyen kevesebb óránk egy nap" /D/.

"Szeretném ha kevesebbet kellene tanulni" /C/.

"Több szabadidős programot szeretnék" /A/.

Az elsős tanulók nagy része a kérdésekből ítélve a középiskolát elfogadja, képességeihez mértén a követelményeknek igyekszik megfelelni. Legfontosabb számukra a jó közösség, a barát, elgondolkodtató, hogy ezeket elsőbrendűnek tartják a tanulásnál is. Ezt mutatja a 11. kérdésre adott válasz is. Az iskolában eddig szerzett élményeik a társas kapcsolatokra, a közösségi tevékenységre vonatkoznak. Igazi élményt a kollégiumi rendezvény, az osztályban szervezett közös tevékenység jelent. Legtöbbször a fenyőfa ünnepet emelik ki, majd az ismerkedési estét, ezt követően az őszi szüretelés jelentett élményt a tanulóknak. Az osztályok közül ki kell emelni az I/c osztályt, akiknek legkellemesebb élményt az osztályban szervezett futballmérkőzés és a nagyerdei kerékpárverseny jelentett. Az élményszerzésben minden esetben fontos szerepet játszik a közösségek vezetője /osztályfőnök, csoportvezető nevelő/, akiknek a tanulók közösségformálásában kiemelkedő a szerepe. Ez valamennyi tanuló válaszából kiolvasható.

A közösségi élményen kívül a tanulásban is szereztek élményt tanulóink. Ez főleg az I/a osztályra jellemző. Élményt jelent számukra a kémia óra, a jó osztályzat és az, hogy általános iskolai eredményéhez viszonyítva javított.

Az iskolaváltás szempontjából figyelemre méltó kellemes élménynek számít az is, hogy

"Igazi barátot találtam" /D/.

"Sokat foglalkozik velünk osztályfőnökünk" /C/.

"Közvetlenek a tanárok, mindenre szeretnének megtanítani bennünket" /A/.

"Javitottam az általános iskolai eredményemhez viszonyítva" /D/.

"A legnehezebb tantárgyból kaptam jeles osztályzatot" /C/.

Míg a kellemes élmény általában közösséghez kötődik, addig a kellemetlen élményeket egyénileg élik át a tanulók. Elsősorban a tanulással kapcsolatosak ellentétben az előzőekkel. Ide sorolják az elégtelen osztályzatot, az általuk rosszabbnak ítélt érdemjegyet, vagy figyelmeztetést,

"Fizikából rontottam" /B/.

"Biológiából rossz jegyet szereztem hanyagságom miatt" /D/.

"Igazolatlan órát kaptam"/E/.

A társas kapcsolatok közül csak elvétve utalnak a tanulók kellemetlen élményre, ezeket így fogalmazzák meg.

"A szobatársam más szobába költözött"/B/.

"Szakitottam a legjobb barátommal" /D/.

"Összeütközésbe kerültem a végzős tanulókkal" /B/.

Megállapítható, hogy kellemetlen élménye az elsőéves tanulóinknak sokkal kevesebb van, mint kellemes. Ez ismét arra utal, hogy ha az új társak között megtalálja helyét a 14 éves gyermek a beilleszkedés számára nem jelent gondot.

3. A társas kapcsolatok alakulása

Elsős tanulóinknál vizsgáltuk a társakhoz és a felnőttekhez való viszonyulást is /13-14. kérdés/.

Már az előző kérdésekre adott válaszokból is megállapítható, hogy a tanulók az iskolelváltás során fontosabbnak tartják a baráti kapcsolatok kialakítását és a társakhoz való viszonyt, mint a tanulmányi munkát. Az is megállapítható, hogy a 6.10, 11. kérdésre valamennyi tanuló válaszolt, míg más témájú kérdések néha válasz nélkül maradtak. 120 tanulónak van már barátja az eltelt idő után. Mivel többen jöttek azonos iskolából, így 21 tanuló megtartotta a régi baráti kapcsolatot, 97 fő kötött új barátságot, akik főleg osztálytársat választottak. Annak ellenére, hogy tanulóink nagyrésze kollégiumban lakik a felmérés időpontjában csak 10 tanulónak volt felsőbbéves barátja.

Középiskolába kerülve fontos az is, hogy a felnőttek, tanárok, nevelők hogyan fogadják az új elsőosztályos tanulókat. Mutatja ezt az is, hogy a felvételi sokan azért emlékeznek vissza szívesen, mert a felnőttek közvetlenek voltak és barátságosak. Különösen lényeges ez a kapcsolat azoknál a pedagógusoknál, akik időben legtöbbet töltenek el a tanulókkal. Az utolsó kérdésben a felnőttekhez való viszonyulásra kerestük a választ. Rangsorolni kellett a pedagógusokat 1-5-ig, annak alapján, hogy kihez ragaszkodnak legjobban. Azok között kellett a rangsort felállítani, akik a munka- és szabadidőben legtöbb időt töltenek gyerekekkel.

Tanulóink első helyre sorolják osztályfőnöküket, majd kollégiumi csoportvezetőjüket, szakoktatójuk következik és ezt követi a szakmai tárgyat tanító tanár /7.sz.táblázat/.

A tanuló felnőttekhez való viszonyulása

Pedagógus	R a n g h e l y				
	1.	2.	3.	4.	5.
Osztályfőnök	77	29	17	9	1
Szakoktató	24	24	38	28	16
Kollégiumi csoportvezető	29	31	12	11	4
Szakmai tanár	3	17	38	31	15

7.sz. táblázat

Különösen fontos szerepet játszik az osztályok életében az osztályfőnök tanári egyénisége. Erre már az élmények során is utaltak a tanulók. Az osztályfőnökhöz hasonlóan mindennapos gondjaik megoldásában a kollégiumi csoportvezető nevelő tehet legtöbbet, ezért érthető is, hogy ilyen fontos szerepet tölt be a kollégista tanulók életében.

Az iskolai óraszámot figyelembe véve legtöbb időt gyakorlaton töltenek a tanulók, a szabadabb gyakorlati foglalkozás lehetőséget ad a tanulóval való egyéni foglalkozásra, ami a beilleszkedésben, a személyiségformálásban jelentős.

A tanulók ragaszkodását, kötődését a felnőttekhez természetesen nagyon sok tényező befolyásolja. A demokratikus tanár-diák viszony kialakításához elengedhetetlen, hogy a népszerűségekre való törekvés nélkül kapcsolatuk a tanulókkal példamutató legyen.

A kérdésekre adott válaszok alapján helyzetük értékelése, önértékelésük a korukra jellemző. Ez azt jelenti, hogy nem ismerik tanulóink gyenge és erős oldalukat, ebből adódik, hogy az elvárások nagyobb súlyúak, mint a követelményeknek való megfelelés vágya. A fentiekből egyértelműen következik, hogy az iskolának tanítványait önismeretre kell nevelni, amely alapja az önértékelésnek és elvezet a társak értékeinek felismeréséhez. Mindez együtt járul ahhoz, hogy a tanuló az osztályközösségben megtalálja helyét.

V. AZ ÖNÉRTÉKELÉS ÉS TÁRSÉRTÉKELÉS PSZICHOLÓGIAI TÉNYEZŐI

Serdülőkorban az érzelmek labilitása igen nagy. Ebben a korban az önérzet növekedése számos érzelmi és magatartási problémát okoz, esetenként tulbecsüli önmagát, más esetben pedig erősebb a kisebbségi érzés. Mivel erre az életszakaszra az állandó éreklődés jellemző a fiatalban nem alakulhat ki személyes értékeinek, képességeinek és lehetőségének tudata. Az önértékelés az ember kritikai önmegítélése értékesség szempontjából, amely lehetővé tenné a tettek jelentős mértékű önálló irányítását, azok ellenőrzését és az önnevelést is. Amint a tanulás befogadó, inkább csak passzív jellegű folyamata aktív elsajátítássá kellett hogy alakuljon, a nevelésben is az önmagát jobban értő és önmagát aktívan nevelő tanulók az ideális középiskolások /Mohás, 1978/.

A tanulók önismeretéhez és önértékeléséhez nagyban hozzájárul a felnőtt társadalom értékelő tevékenysége - mint minta - ami fontos eszköze a nevelésnek.

A pedagógus azzal segíti a személyiség szilárdságát, a fiatal belső biztonságát, ha felfedezi tanítványában - és vele is felfedeztetí - az értékes személyiségjegyeket.

Nemcsak az iskolára, hanem a társadalomra is jellemző, hogy értékeléskor elsősorban a hibákra, a mulasztásokra, a negatív viselkedésre és személyiségjegyekre figyel fel. Ezt az iskolákban bizonyítják az osztálynaplók bejegyzései, az ellenőrző könyvek is néhány kivételtől eltekintve. A dicséretnek, elismerésnek a skálája ettől sokkal szegényesebb. Ha az értékelő

mozzanatok nagyobb része a hibákat teszi nyilvánvalóvá, vissza-minősíti a fiataalt, azzal saját gyengeségeinek tudatát mélyíti el benne.

Az önértékelés és a társak értékelése a középiskolába való átmenet időszakában sajátos módon érvényesül. Az új környezeti feltételek hatására az első osztályban elfoglalt helye a tanulónak megváltozott az előző osztályhoz viszonyítva, így változik értékitélete, újraértékeli önmagát és az első naptól kezdve jelentkezik a tanulóban a társakra irányuló kölcsönös megismerési orientáció, a társkeresés, a barátválasztás vágya, a személyes kapcsolatok kialakítására való törekvés /Duró, 1982/. Ebben a folyamatban megjelennek az elsődleges, főleg az érzelmi színezetű vonzalmak, és a kezdeti személyközi kötődések labilis formái. A kapcsolatok ebben a korban gyakran változnak, átrendeződnek, változik a társakról kialakított vélemény, amelyek csak megfelelő megerősítés eredményeként stabilizálódnak. A társak megismerése összekapcsolódik az egyénnek azzal a törekvéssel, hogy önmegvalósítása érdekében megtalálja saját helyét az osztályban. A saját helyzet kialakításának esélyei összefüggnek az önértékelés problémáival, melyben a csoporttagoknak az egyénről alkotott értékitélete összegeződik /Mohás, 1978/.

Ezek a tendenciák tükröződnek elsőosztályos tanulóink önértékelésében és társaik értékelésében is. Az első osztályos tanulóinknál azt vizsgáltuk, hogyan értékeli ifjúságunk önmagát és milyen objektivitással ítéli meg a 14-15 éves tanuló osztálytársát.

Az értékeléshez a tanulók szaktárgyi /szakmai/ munkáját, tanulmányi előmenetelét vettük figyelembe, az alábbiak szerint:

I/a osztály	élelmiszeranalitika
I/b osztály	gépészeti ismeretek
I/c osztály	gépészeti ismeretek
I/d osztály	gépészeti ismeretek
I/e osztály	anyag- és gyártásismeret.

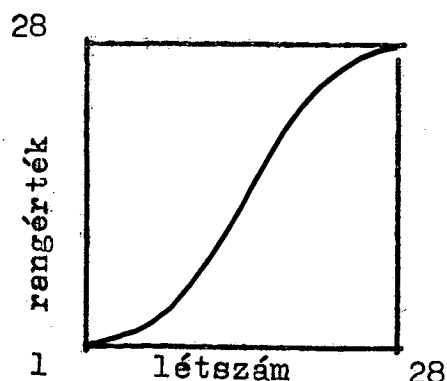
Az értékelést két alkalommal végeztettük el tanulóinkkal, a tanév elején és az első félév zárása után. Kértük, hogy a szaktárgyi eredményeik alapján értékeljék magukat osztályon belül és viszonyítva rangsorolják társaikat is.

Az értékelést mindkét esetben osztályfőnöki órán a szakmai tárgyat tanító tanár és az osztályfőnök jelenlétében végeztük.

Az osztályfőnöki órák tanmenetében már szerepelt az önismeret és önértékelés, így azok felelevenítése és felidézése után ismertettük a tanulókkal a felmérés célját, a helyes önismeret fontosságát.

A tanulóknak ezután négyzetes lapot osztottunk ki, melyre akkora négyzetet rajzoltattunk, hogy egy-egy oldala annyi kis kockából álljon, ahányan az osztályban vannak.

A táblára rajzoltuk a négyzetet, bele a görbét és példán magyaráztuk meg az önértékelés végrehajtását.

A görbét a pszichológiai statisztika az akkumulációs gyakoriságra használja, vizsgálatunk során ugyanezt rangsorolásra alkalmaztuk. Az önértékelés és társértékelés skálatechnikával való megoldása tapasztalatunk szerint jó módszer lehet az osztályfőnököknek tanítványai értékeléséhez.

A görbe megrajzolása után tanulóinknak a következő utasítást adtuk. A görbe legalsó pontja képviseli a legjobb, a legfelsőbb a leggyengébb tanulót, kértük, hogy a görbén keresék meg saját helyüket társaikhoz viszonyítva és azt jelöljék egy ponttal. Miután saját helyét mindenki megtalálta a görbén, a továbbiakban társaik helyét kellett megkeresni és azt függőlegesen beírni a négyzetekbe. Munkájuk megkönnyítésére javasoltuk, hogy azokat a társakat írják be elsőik között, akiknek a helyét biztosan tudják, hisz ez a munka alapos mérlegelést jelent a tanulóknak.

Az öt első osztályban a felmérés során azonos tájékoztatást adtunk az értékelés végrehajtásához, ennek ellenére az I/a és I/b osztály tanulói a rangsorolás végrehajtásakor azonos helyre több tanulót is soroltak. A lelkiismeretes munka mindkét esetben érzékelhető volt. Főleg az első felmérésnél tapasztaltuk, hogy a megváltozott közösségben gondot jelentett a tanulónak saját és társai helyét is megtalálni. A második felmérésig eltelt idő már biztosította azt, hogy a tanuló magát és társait is könnyebben tudta rangsorolni, hisz a megismeréshez, a kapcsolatok kialakításához a tanórai együttlét mellett jó lehetőséget biztosított az a tény, hogy tanulóink nagy része kollégiumban lakik és osztályfőnökeik az eltelt idő alatt több közös programot szerveztek /szüretelés, sportverseny stb/.

A felmérés értékeléséből erre szerettünk volna választ kapni, hogy - hogyan értékelik tanulóink önmagukat és társaikat az új osztályban,

- kiket ismernek jól társaik,

- kik azok, akiket alul-, illetve túlértékelnek.

Az osztály tanulóinak rangsorolását a szakmai tárgyat tanító kollegákkal is elvégeztettük, hogy a tanulói és tanári értékelést össze tudjuk hasonlítani.

1. Önértékelés

Összességében az önértékelésről megállapítható, hogy a tanuló sem az első, sem a második felmérés alapján nem tudta önmaga helyét differenciálten meghatározni.

/Az önértékelésről a gyakoriságot a 2,3,4,5,6,7. sz. melléklet tartalmazza/.

A két felmérés azt mutatja, hogy a szakmai tárgyak ciklusonkénti magas óraszámja jó lehetőséget biztosít arra, hogy a tanulók rövid idő alatt megismerjék egymást. Mindkét felmérésre igaz ez a megállapítás, hogy a tanulók többségükben a 7-12. ranghelyre sorolják önmagukat /az első felméréskor 51 fő - 38,05 % - a második esetben 41 fő - 29,49 % -/.

A tanuló és tanári értékelés között az összefüggés szoros. A helyes önértékelés kialakításában szerepet kapott a tanár értékelő megnyilvánulása, az osztályzattal értékelt ismeretanyag, melyek fontos tényezői a tantárgyon keresztüli önértékelésnek. Az osztályok létszáma, mivel közel azonos, így a könnyebb értelmezés miatt a Rendtartás 5-ös minősítése alapján a létszámot bontva a következő szóródást találjuk /8.sz. táblázat/

Az önértékelés gyakorisága minőségi kategóriánként

Minőségi kategória	Ranghely	T a n u l ó i		Tanári értékelés
		I. felmérés	II.felmérés	
5	1-6.	24 fő	22 fő	4 fő
4	7-12.	51 fő	41 fő	25 fő
3	13-18.	39 fő	35 fő	70 fő
2	19-24.	21 fő	23 fő	43 fő
1	25-32.	4 fő	18 fő	2 fő

8.sz. táblázat

A számadatokból is látható, hogy a tanulók önértékelése nem^{rt} reális. Osztályonként az önértékelés igen eltérő képet mutat.

Az I/a osztályra általában az jellemző, hogy önmagukat a társaikhoz viszonyítva leértékelik, ami igaz a tanári értékelést alapul véve is. A ranghelyeket figyelembe véve az osztályban első helyre senki nem sorolta önmagát, a legutolsó ranghely pedig a 22. volt. A tanulók közül 13 fő - 50 % - értékelte magát a 16 - 20. helyen.

A második felmérés összességében hasonló, de itt már az első helyeket bátrabban jelölték meg a tanulók, viszont az utolsó helyek itt is üresen maradtak.

Az I/b, I/c, I/d osztály önértékelése nagyfoku azonos-ságot mutat. Az első helyet üresen hagyták, igyekeztek a középmezőnybe sorolni önmagukat, így az utolsó helyekre alig került tanuló. Feltehető, hogy a nagy osztálylétszám is oka annak a ténynek, hogy a tanári és tanulói értékelés az első felmérésnél csak néhány esetben esik egybe.

Bizonyítja ezt a második felmérés eredménye az, hogy az önértékelés és a tanári rangsorolás közelit egymáshoz.

Az I/e osztály kis létszáma, a ciklusonkénti magas óraszám együttesen igazolja, hogy a tanulók itt értékelik legdifferenciáltabban önmagukat. Az önértékelés és a tanári értékelés öt esetben azonos, nyolc tanulónál pedig kettő az eltérés a rangsorolásban.

A szakmai tárgyat tanító tanárok a tanulói értékelések után elemezve azokat megállapították, hogy a szakmai tárgyak tanítása mellett a tanulói személyiségjegyek fejlesztésének is meghatározott szerepe van. Az önbizalom hiánya vagy túlzott volta, a kisebbség érzése illetve tulértékelés a társakkal szemben a tanuló helyét meghatározza az osztályban, melyhez még a tanári értékelés is hozzájárul, legalábbis tükröződik benne.

2. A társak értékelése

A tanulók az önértékelés mellett társaikat is rangsorolták, így a társak értékelésében tükröződik az önértékelés is. Az értékelésben közrejátszott mindkét esetben a tanárok értékelő megnyilvánulása, a tanuló közösségi magatartása, a társak iránti érzelmi kötődés, vagy elutasító magatartás, a szimpátia, illetve unszimpátia.

Összességében megállapítható, hogy a két felmérés között nincs nagy eltérés. Az önértékelésből és az osztálytársak értékeléséből, abból, hogy milyen a társak alul-, illetve tulértékelése az osztályra vonatkozóan lehet következtetést levonni /9.sz.táblázat/.

Összesítés az ön és társak értékeléséről

I. felmérés

Osztály	Létszám	É r t é k e l é s			
		összes alul	összes tul	összes azonos	összes
I/a	28	223	417	48	688
I/b	31	427	317	55	799
I/c	33	636	298	61	995
I/d	32	493	460	39	992
I/e	19	123	124	41	288

II. felmérés

I/a	28	328	228	77	633
I/b	31	450	370	51	871
I/c	33	496	415	73	984
I/d	32	434	473	69	976
I/e	19	119	100	56	276

9.sz. táblázat

Mivel a tanulólétszám az egyes osztályokban eltérő az értékelés egy tanulóra való átszámítása realisabb képet ad./10.sz.táblázat/

Az első évfolyamot vizsgálva megállapítható, hogy társaitkat a tanulók alulértékelik az önértékeléshez viszonyítva. Ez a megállapítás mindkét vizsgálat összesítő adatai szerint igaz /Az első felmérés alapján az eltérés 286, a másodiknál 241/.

Az egy főre eső összesített értékelés

I. felmérés

Osztály	Létszám	É r t é k e l é s			
		alul	tul	azonos	összes
I/a	28	8	15	1,78	24,78
I/b	31	13,58	10,22	1,80	25,80
I/c	33	19,27	9,15	1,96	30,39
I/d	32	15,71	14,78	1,53	32,03
I/e	19	6,05	6,10	2,15	14,31

II. felmérés

I/a	28	11,71	8,14	2,75	22,60
I/b	31	14,83	11,93	1,68	28,41
I/c	33	15,03	12,57	2,30	29,90
I/d	32	13,59	14,78	2,34	30,71
I/e	19	6,26	5,26	2,94	14,52

10. sz. táblázat

Az általánosításon túlmenően külön kell vizsgálni az I/a osztálynak a társaik értékelését, mivel a két felmérés eltérő képet mutat. Az első felmérés azt mutatja, hogy az osztály tanulói társaikat az önértékeléshez viszonyítva túlértékelik, amiből a tanári szigorúságra is lehet következtetni. A túlértékelés másik oka azzal magyarázható, hogy az osztály tanulói jöttek a legjobb 8. osztályos tanulmányi eredménnyel,

ekik az általános iskolában a legjobbak között foglalták el helyüket, az új közösségben a saját helyük keresése, a megváltozott körülmény és követelményrendszer a tanulók önbizalmát megingatta.

A második felmérés már a többi osztály értékelésével azonos. A tanulók jobban ismerik egymást, újra értékelték önmagukat, nőtt az önbizalmuk, ebből adódik, hogy társaikhoz viszonyítva magukat jobbnak értékelik. Mindkét felmérés azt mutatja, hogy igyekeznek minden szempontot figyelembe venni a szaktárgyi tudásukon belül.

Mindkét felmérés azt igazolja, hogy az I/e osztály tanulói ismerik önmagukat és társaikat legjobban. Itt a legmegsemmisőbb az egy főre eső azonos értékelések száma, az összes alul- és összes túlértékelés között az eltérés.

Az I/d osztály értékelése hasonlít az I/a osztályéhoz, csak fordított képet mutat. Míg az első felmérés során önmagukat túlértékelték társaikhoz viszonyítva, addig az újabb felmérés alapján már az mondható el, hogy alulértékelték önmagukat társaikhoz viszonyítva. Erről az osztályról megállapítható, hogy pályaválasztásuk a leghatározottabb volt, valamennyien iskolánkat jelölték meg a választás során.

A társak értékelése minden esetben alapos mérlegelést igényelt. Legkönnyebben megtalálták a helyét a jó és a gyenge tanulmányi előmenetelt tanúsító társaiknak. Gondot az addig pozitív, vagy negatív irányban ki nem tűnt tanulók rangsorolása okozott. Vizsgálataink során az önértékelés és mások értékelése volt a lényeg, amiből a közösségi magatartásra lehet következtetni.

Mindkét esetben kitűnt a tanulók kíváncsisága, szerették volna tudni, hogy társaik hogyan értékelik őket. Az osztályfőnöki óra lehetőséget adott arra, hogy 2-3 tanuló esetében választ is adtunk erre, és közösen állapítottuk meg az egyes tanulókról, hogy társaik hogyan értékelték.

A következőkben az önértékeléshez viszonyított társértékelést vizsgáltuk osztályonként, és értékeltük az alul-, illetve túlértékeléseket összevetve azokat a tanári értékeléssel.

Az I/a osztály önértékelése és társértékelése /8.9.sz. melléklet/.

Az első felmérés során egy tanuló hiányzott. Ekkor az önértékelésnél az osztályban első helyre senki nem sorolta önmagát, ami az önbizalom hiányából adódhatott. Az A 10. tanulót tanára és 16 osztálytársa első helyre sorolta, 10 tanuló pedig azonosan értékelte. Hasonlóan magas a túlértékelők száma a tanár által második helyre sorolt A 27. tanuló-nál, akit társai egyértelműen jobbnak tartanak az önértékeléshez viszonyítva. Az önmaga alulértékelését, helytelen önismertetét tapasztaljuk az A 16. és A 20. tanuló-nál is, akit tanárai is felülértékelnek, társai is. Társai értékeléséhez viszonyítva alulértékeli önmagát az A 12. és A 22. tanuló is. Vannak természetesen magukat túlértékelők is az osztályban, akiket társaik rosszabbnak tartanak, A 5, A 24.

A második felmérésig a tanulók véleménye megváltozott önmagukról és társaikról is. Az A 10. tanuló már első helyre sorolja önmagát, ezzel egyezik 20 társa és tanára véleménye is. Ezzel ellentétben az első felméréshez viszonyítva az A 27.

tanuló, aki magát első helyre sorolja, tanára is, de társai közül is 18 fő alulértékeli. Hasonló tulértékelés tapasztalható az A 17. és A 18. tanuló esetében szintén.

A tanári értékelés a rangsoroláson kívül az osztályzatokban is megnyilvánul, amit a második felmérésben már a tanulók figyelembe vesznek. A Rendtartás ötös minősítését alapul véve a második felmérés alapján az értékelés a következő: jeles osztályzatot 2 tanuló, jót 9, középest 13, elégségest 2 tanuló kapott. Ha ezt figyelembe vesszük a tanulók önértékelése ettől összességében rosszabb: 3 fő sorolja magát a jelesek, 6 fő a jók, 4 fő a közepesek, 13 fő az elégségesek, 1 fő az elégtelenek közé.

Az I/b osztály önértékelése és társértékelése

/10-11. sz.melléklet/.

Az osztályra mindkét esetben az egymás leértékelése jellemző. Változott ugyan a tanulók önértékelése az első felméréshez viszonyítva, két tanuló értékelte a rangsorban magát jobbra, a többiek valamennyien alacsonyabb helyre sorolták magukat.

Az első felmérés során a tanári és önértékeléshez viszonyítva társaik tulértékelték a B 4., B 8., B 18, és B 28. tanulókat. Az utóbbi tanulónál az önbizalom hiánya tapasztalható, mert a tanári és a társak értékelése is jobb ennél. Ugyanezeknek a tanulóknak változik az önértékelése a második felmérés során. Ezt figyelembe véve a B 8. tanulónál a tanári és tanulói értékelés megegyezik a két felmérés alapján, de míg az első felméréshez viszonyítva magát alulértékeli, társai két fő kivételével jobbnak tartják. A B 28. tanuló tanári értékelése

szintén azonos a két felmérés alapján, a tanuló viszont saját helyében bizonytalan, a 16. helyről a 10. helyre sorolja önmagát, társai viszont valamennyien jobbnak értékelik. A társak alulértékelése nem változott a B 6., B 17., B 22. és B 30. tanuló esetében.

A társak értékelése az önértékeléshez viszonyítva 1-3-ig mutat azonos értéket, eltér ettől a B 11. tanuló, akit társai közül heten értékelnek azonosan.

Az I/c osztály önértékelése és társértékelése

/12-13. sz.melléklet/

Az osztályra szintén a társaik leértékelése jellemző, különösen az első felmérés során. 636 az összes alulértékelés és csak 298 a tulértékelés, ami a második felmérésig eltelt idő alatt feltűnő változást mutat. Ekkor a leértékelés 496, a tulértékelés 415. Az erős önbizalom kialakulásához hozzájárulhat az általános iskolai előzmény, de az osztályfőnök biztatása is.

19 esetben rosszabb a társak értékelése az önértékeléshez viszonyítva az első felmérés során, ami a másodikig 11-re csökken. Az önértékeléshez viszonyítva nem változik a társak véleménye a C 4., C 11., C 15., C 19., C 21. és C 29. tanulók esetében, akiket tanára is alulértékel az önértékeléshez viszonyítva. A második felmérésig egy tanuló nem változtatja a helyét, a többiek alulértékelik önmagukat. A társak és a tanár tulértékelése tapasztalható a C 2., C 9., C 13. és C 23. tanulók esetében.

Az önértékelés ranghelyének változása - negatív irányban - a társak értékelését megváltoztatja, így tulértékelik több mint

huszan a C 1., C 2., C 8., C 9., C 23., C 30. és C 31. tanulókat. Ezek az adatok tükröződnek a tanári értékelésben, a társak jobb megismerésében.

A tanári és a tanulói értékelés az osztályban csak egy tanuló esetében azonos, akinél társai az első felmérés alapján még bizonytalanságot mutattak - magát első helyre sorolta, tanára is, de társai 14-en alulértékelték, míg a második felmérés során már 31 tanuló értékelte azonosan és sorolta első helyre.

Az I/d osztály önértékelése és társértékelése
/14-15.sz.melléklet/.

Az alul- és túlértékelések közötti eltérés az osztályban közel azonos, csak ellentétes előjelű. Az első felmérés során a társakat alulértékelik az önértékeléshez viszonyítva, a második felmérés során az önértékelésüket alapul véve értékelik túl társaikat. A tanári és tanulói értékelés két tanulónál azonos - C 11., C 30. - és általában jellemző, hogy a tanári értékeléshez viszonyítva a tanulók leértékelik önmagukat. Mivel az alul- és túlértékelés a két felmérés során közel azonos számértékű, így csak egyes tanulók helyére vonatkozóan vonhatók le következtetések.

Mindkét felmérés szerint az ön- és tanári értékeléshez viszonyítva társai leértékelik a D 4., D 9., D 19., D 27. és D 32. tanulókat. Ez a megállapítás igaz annak ellenére, hogy ezek a tanulók önmagukat is alulértékelik az első felméréshez viszonyítva. A D 6. tanuló önértékelése változik a két felmérés során, változik a tanári értékelés is, hasonlóan értékelik túl a társak a D 10., D 11. és D 18. tanulókat is.

Feltűnő változást mutat a D 29. tanuló önismerete, önértékelése. Az első felmérés során magát a 32. helyre sorolta, társai valamennyien jobbnak értékelték. Az osztályban megváltozott helye mutatja, hogy második esetben 4. helyre sorolja önmagát, társai még ennél is jobbnak tartják. A tanári és tanulói önértékeléshez viszonyítva a társak értékelése jobb a D 11., D 18., D 21. és D 26. tanulók esetében.

Az I/e osztály önértékelése és társértékelése

/16-17.sz. melléklet/.

Az alacsony osztálylétszám és a magas szakmai óraszám lehet a magyarázata annak, hogy a tanulók önértékelése a társak és a tanár értékeléséhez viszonyítva közel azonos. A két felmérés során öt tanuló esetében egyezik az ön- és tanári értékelés. A társak által az azonos értékelés az E 1. tanulóra vonatkozik, ezzel 14 társa ért egyet. 6, illetve 8 szavazattal azonosan értékelik a társak az E 14. és E 21. tanulókat. A társak azonos értékelése egy főre viszonyítva ennél az osztállynál a legmagasabb - 2,15 % - amiben a társaik ismerete és a tanári értékelés is tükröződik. Az első felmérés során az összes tulértékelés csak eggyel több a leértékelésnél, ami a második felmérés során is alig változik. Az E 5. tanuló esetében megegyezik a tanár és a tanulói értékelés, ennek ellenére társaik alulértékelik. Tulértékelés egyértelműen az E 16. tanulónál tapasztalható.

Az első és második értékelést összehasonlítva az I/b, I/c, I/d osztályra önmaguk alulértékelése jellemző, önbi-zalmuk csorbult a szakmai tantárggyal szemben.

Az önértékelést a tanári értékeléshez viszonyítva a második felmérés realisabb képet ad, ha figyelembe vesszük a félévi osztályzatot a szakmai tantárgyakból. Feltételezve, hogy a tanulók differenciáltan rangsorolják magukat, a Rendtartás ötös minősítő keretét figyelembe véve az egyes kategóriákba a tanulók 20 %-a került volna. A felmérés nem ezt igazolja, a tanulók nem képesek önmaguk helyét differenciáltan megtalálni, értékelésükben a tanár szigorúsága is tapasztalható. Összevetve a rangsor szerinti önértékelést és a félévi osztályzatot minőségi kategóriánként a létszám eltérő /11.sz. táblázat/.

Mindezeket figyelembe véve a tanárnak a szakmai tantárgy megtanítása mellett a tanulók tárgyilagos értékelését is fejleszteni kell. A tanár és a társak által is jobbnak ítélt tanulóknál keresni kell az okát a helytelen önértékelésnek. Az első osztályok közül ezek alapján figyelmet érdemel a B 29., D 6., D 17. tanuló. A D 29. tanulónál az első felmérés óta eltelt idő pozitív változást hozott, önértékelése realisabb lett, melyet magyarázhatunk szorgalmával, képességével és a választott szakma szeretetével.

Az iskolaváltás a tanulók életében sok újat jelentett. Önmagukat újraértékelik, az új társak, a középiskolai követelmények, az új közösség, a családtól való elszakadás a közben eltelt szünet együttesen a tanulmányi eredményben is érezteti hatását. Mindezeket figyelemben véve a hatásokat mérlegelve is feltűnő a tanulmányi eredmény csökkenése.

A tanári és az önértékelés összehasonlítása

I/a osztály

Minőségi kategória	Ranghely	Önértékelés fő	Tanári értékelés fő
5	1 - 5.	5	2
4	6 - 10.	11	9
3	11 - 15.	8	13
2	16 - 20.	1	2
1	21 - 28.	3	-

I/b osztály

5	1 - 6.	2	-
4	7 - 12.	11	1
3	13 - 18.	9	15
2	19 - 24.	3	15
1	25 - 32.	4	-

I/c osztály

5	1 - 6.	4	2
4	7 - 12.	8	4
3	13 - 18.	7	14
2	19 - 24.	7	12
1	25 - 33.	7	-

I/d osztály

5	1 - 6.	4	-
4	7 - 12.	6	7
3	13 - 18.	6	16
2	19 - 24.	11	8
1	25 - 30.	5	1

I/e osztály

5	1 - 4.	3	-
4	5 - 8.	6	4
3	9 - 12.	4	8
2	13 - 16.	4	6
1	17 - 20.	2	1

11. sz. táblázat

Az első osztályba beiskolázott tanulók tanulmányi átlaga 8. osztályban 3,8 volt, ami az első félév eredményét figyelembe véve 2,8-re csökkent. Az általános iskolai átlag hivatalos eltörlése ellenére az osztályozásban úgy tűnik "kiigazítás" történik a jobb átlagok érdekében. Ez megnövelheti a tanuló önbizalmát, de hozzásegítheti az irreális önértékeléshez is. Ugy tűnik az oszlopdiagramon, hogy a "jó" átlagok kialakításánál történik főleg a kiigazítás. Az egy jeggyel csökkent félévi eredmény és az, hogy egy tárgy elégtelensége esetén is az átlageredmény egyes az oszlopdiagram a vártnál torzabb képet mutat./1.sz.oszlopdiagram/

A félévi elégtelen osztályzat a tanulóknál nem elsősorban a szakmai tárgyakból adódik, hanem biológiából, munkavédelemből, matematikából, magyar nyelv és irodalomból. Ez azért is elgondolkodtató, mert a tanulók a felmérés során úgy nyilatkoztak, hogy ezeknek a tárgyaknak a tanulása az iskolaváltás során nem okozott gondot /2.sz. oszlopdiagram/.

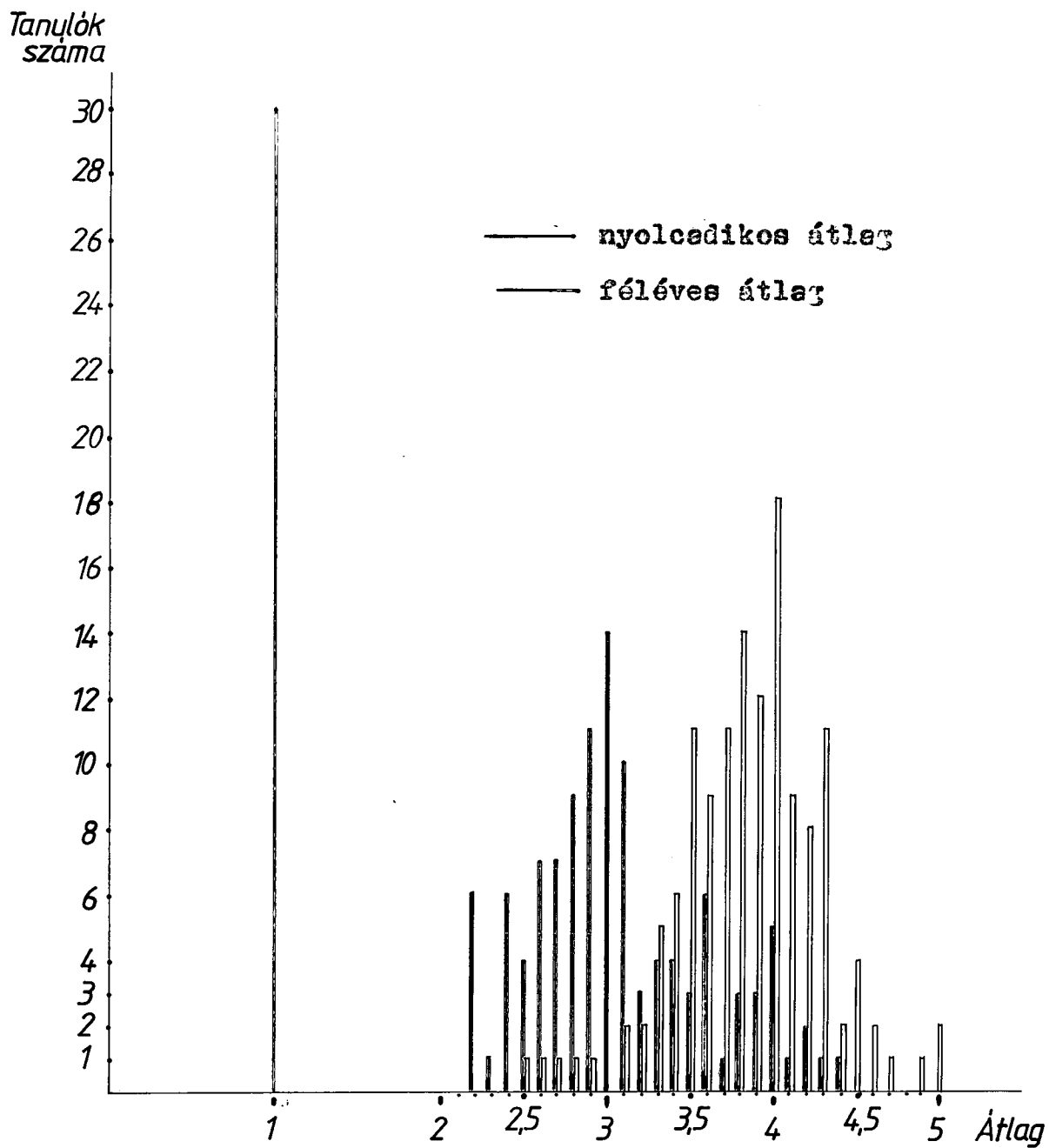
Vizsgálódásaink során ezekre a kérdésekre tovább kell keresni a megoldást. Mindezeknek oka lehet a nem megfelelő előképzettség, amit a középiskolai tanterv feltételez, így

az alapok hiánya esetén nincs mire építeni. A felzárkóztató foglalkozások a hiányosságok pótlására nem minden esetben járnak eredménnyel, mert a központi felmérőlapok kitöltése és annak értékelése után a tanulók 80-90 %-a ér el olyan eredményt, hogy pótló foglalkozásra lenne szükség.

A szakmai tantárgyak, melyek alapját képezték felmérésünknek, csak részben épülnek az általános iskolában tanultakra /kémia, matematika, fizika, rajz/.

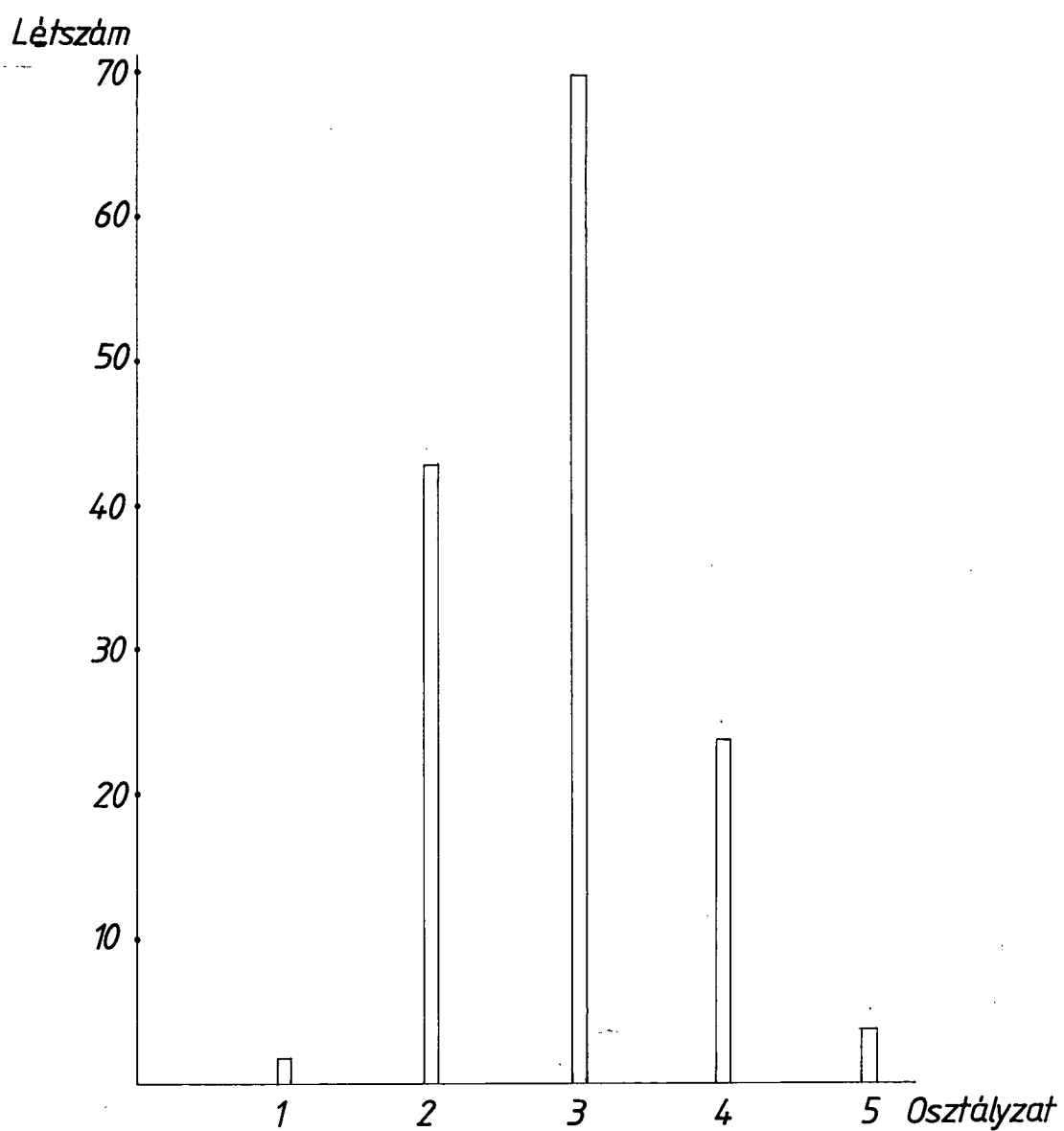
A tanulók önértékeléséből és a társak értékeléséből a két vizsgálat alapján még végleges következtetés nem vonható le. Ennek az életszakasznak a személyiségjegyekre vonatkozó tulajdonságai a középiskolás években sokat változnak. A felmérések viszont hasznosak lehetnek a pedagógusnak, mert az osztálytársak megbecsülése, vagy azok alulértékelése, az érzelmi megnyilvánulások a társak felé a személyiség alaposabb megismerésére jó lehetőséget ad és felhívja a figyelmet a differenciált módszerek alkalmazására.

A tanulók nyolcadikos és első féléves
átlageredménye

1.sz. oszlopdiagram

A szakmai tantárgyak első félévi eredménye

2.sz. oszlopdiagram

VI. Ö S S Z E G E Z É S

Vizsgálataink egyértelműen igazolták, hogy a különböző módszerek alkalmazása a tanuló személyiségének alapos megismerésére, az általános iskolai zárójellemzés meghatározott szempontok szerinti értékelése olyan információkat ad az osztályfőnököknek, melyek birtokában tudatosabban végezhetik tanulóik személyiségének megismerő, fejlesztő munkáját, ezzel a közösség alakítását.

Feltárultak olyan területek, melyek ismeretében a beilleszkedési konfliktusok számát jelentősen tudtuk csökkenteni /az 1983/84. tanévben kimaradt tanulók száma 3 %, szemben a múlt évi 12 %-kal/.

Az ilyen irányú tudatos nevelői munka a tanulók beilleszkedésének, pszichológiai problémájának felismerése és az erre épülő egyéni és csoportos foglalkozás a differenciált bánásmód - viszonylag - rövid idő alatt is kedvező eredményhez vezetnek és megkönnyítik a tanulóknak az általános iskolából a középiskolába való átmenetet.

Vizsgálatunk igazolta, hogy a középiskolába jelentkező tanulók pályaválasztási kényszerhelyzetbe kerülnek. Az életkorukból fakadóan nem rendelkeznek megfelelő ismeretekkel, tapasztalatokkal, a felnőttektől sem kapnak elegendő tanácsot, ezért nem is várható el tőlük, hogy már az első évben azonosuljanak a választott szakkal. Többségük csak az érettségi szerzés indokával választja a szakközépiskolát.

A vizsgálat arra figyelmeztet, hogy az osztályfőnökök, a szakmai elméleti és gyakorlati tanároknak a pályára nevelés

tevékenységében következetes együttműködésre van szükség. A szakközépiskolának feladata a választott szakma elfogadtatása, megkedveltetése és a szakma iránti attitűd kialakítása.

A tanulmányi munkában jelentkező sikertelenségek - melyek a tanulók többségét elkedvetlenítik - az általános iskolából hozott hiányos tudásszintjük következménye. Ezért kívánatos már a tanév elején ilyen irányú felméréseket végezni elsősorban a szakmai alapozó tantárgyakból /matematika, fizika, kémia, biológia/, és szinte személyre szabottan pótolni felzárkóztató foglalkozások keretében a hiányokat, hogy ezzel is csökkentsük a tanulóknál a sikertelenség nyomán kialakult kudarcélményeket és reális talajra állítsuk az ön és társértékelésüket, hogy önmaguk megítélésében ne legyenek pesszimisták, vagy ne értékeljék magukat túl és reális legyen a viszonyításuk, a társak megítélése.

Több tanuló esetében a gondot fokozhatta az is, hogy a családban ő volt a központ, míg a kollégiumban egy a társak között. Főleg érzelmi a konfliktus helyzet, amit a családtól való eltávolodás, az elszakadásból fakadó honvágy, a magára maradás érzése is motivál. Ez gyakran erősebb, mint a kényszer- pályaválasztás ténye. Ez idézi elő, hogy sokan, főleg az első hónapok tanulmányi munkájából fakadó nehézségektől meghátrálnak és kimeradnak.

Az iskolának feladata a tanulókat helyes önismeretre nevelni, ennek azonban elengedhetetlen feltétele, hogy a pedagógus módszeresen törekedjék tanítványai megismerésére.

Közismert hogy Rendtartásban előírt kötelessége a személyiséglap vezetése, ami nem lehet csak öncélú. Nyilvánvaló, hogy csak abban az esetben tud a tanuló személyiségére hatni, ha ismeri. Az általános iskolai zárójellemzések ennek alapján kerülnek megfogalmazásra, amelyek esetenként szűkszavúak, sablonosak. Ennek oka lehet, hogy osztályfőnöke nem ismeri kellő alaposággal a tanulót, vagy felszínesen fogalmaz. Ebből táplálkozik a középiskolai nevelők körében az a megállapítás, hogy az általános iskolai zárójellemzések kevésbé hasznosíthatók.

Ez ellen fel kell lépünk, mert a szűkszavú zárójellemzések is lehetnek tartalmasak, lényegre utalóak, valamint figyelem felhívók. Ezeket a jellemzéseket összevetve a középiskola első osztályában megállapítható tanuló- képpel nem feltétlenül hibája a zárójellemzéseknek, ha a kettő nem esik egybe. Egyrészt, mert a tanuló életkori sajátossága, a gyors változás, mely irányát tekintve lehet pozitív, vagy negatív. Ebből a szempontból az eltelt félév is eredményezhet változást a tanuló személyiségében.

Az iskola számára hasznos volt a vizsgálat, mert tevékenységünk néhány gyenge pontjára hívta fel figyelmünket. Igaz, hogy ilyen mértékű kutató tevékenységet nem kívánhatunk meg az osztályfőnököktől, de egyértelmű, hogy a jelentkezési lapokat meghatározott szempontok alapján a tanév megkezdése előtt elemezni kell.

Végezzenek osztályaikban vizsgálatot az általános iskolai tudásszint, szocializációs szint felmérésére.

Végezzék el a minta alapján legalább évente az ön és társértékelést, melyet vessenek össze saját megállapításaikkal. A felmérések eredményeit osztályfőnöki órán beszéljék meg és ezzel nyujtsanak segítséget a helyes ön és társértékeléshez, illetve ítéletalkotásukhoz.

Meg kell szüntetni a felsőbb éves tanulók negatív példáit, valamint az első évesekkel szemben megnyilvánuló helytelenül értelmezett előjogok érvényesítését, ami időközönként hozzájárul a diákotthonban jelentkező konfliktus helyzet kialakulásához.

A témát nem kívánjuk befejezni, végig követjük az évfolyamot, törekszünk arra, hogy a munkában érdekeltté tegyük a tantestület tagjait.

Toldi Miklós
Élelmiszeripari Szakközépiskola
N a g y k ö r ö s

K é r d ő i v
I. oszt. tanulónak

1. Milyen elképzeléseid voltak egy évvel ezelőtt a továbbtanulásról?
2. Ki döntött abban, hogy iskolánkba jelentkezzél továbbtanulni?
 - a/ szüleim és osztályfőnököm javasolták
 - b/ én választottam
 - c/ iskolatársaim, barátaim ajánlották
 - d/ nem vettek fel más középiskolába
3. A felvételiírói és a beiratkozásról milyen emlékeid vannak?
4. Örültél-e hogy felvettek iskolánkba?
 - a/ igen
 - b/ én nem, a szüleim igen
 - c/ közömbösen vettem
5. Írd le mit vártál a középiskolától:
 - a tanulmányi munkában
 - szakmai téren
 - baráti kapcsolataidban
6. Az iskolaváltoztatás okozott-e problémát?
 - a/ igen, mert
 - b/ nem, mert

7. Milyen tantárgyak tanulása nem okoz gondot az általános iskola után?
8. Hogy érzed magad a kollégiumban?
- nagyon jól
 - közepesen jól
 - kevésbé jól
 - vannak már barátaim
 - nem találok társat
9. Élsz-e a kollégium adta lehetőségekkel?
- a/ adottak-e a tanulási feltételek?
- b/ szabadidőben mivel foglalkozol? /Huzd alá!/
olvasás sport
mozi TV
szakkör egyéb
10. Milyennek képzelted el a szakközépiskolai életet?
- ilyennek, mert
- másnak, mert
- milyen szeretnéd, hogy legyen
11. Iskolánkban mi volt eddig a legkellemesebb, ill. kevésbé kellemes élményed?
12. Társas kapcsolataid a középiskolában
- a/ van-e barátod?
- b/ kivel barátkozol:
- akivel korábban iskolában tanultam
 - új osztálytársat választottam - évfolyamtársamat
 - felsőbbéves tanulót

13. Hogyan viszonyulsz nevelőidhez? Fontossági sorrendben számozd be kihez kötődsz jobban?

... a/ osztályfőnök

... b/ szakoktató

... c/ szakmai tárgyat tanító tanár

... d/ kollégiumi csoportvezető

... e/ más tárgyat tanító tanár, és pedig.....

Összesítés az önértékelések gyakoriságáról

ranghely	e l ő f o r d u l á s		
	I. felmérés	II. felmérés	tanári értékelés
1.	3	2	11
2.	3	4	1
3.	3	3	7
4.	4	7	9
5.	6	4	7
6.	5	2	8
7.	9	7	6
8.	13	10	4
9.	4	6	9
10.	8	8	10
11.	8	5	6
12.	9	5	9
13.	9	4	6
14.	6	6	4
15.	5	11	6
16.	12	9	7
17.	2	2	3
18.	5	3	3
19.	6	4	2
20.	9	6	1
21.	1	3	2
22.	1	4	1
23.	3	3	1
24.	1	3	-
25.	1	2	-
26.	2	3	-
27.	-	3	-
28.	-	6	2
29.	-	4	2
30.	-	-	3
31.	-	-	1
32.	1	-	1
33.	-	-	-

Az önértékelés gyakorisága

I/a osztály

ranghely	e l ő f o r d u l á s		
	I. felmérés	II. felmérés	tanári értékelés
1.	-	1	2
2.	1	2	4
3.	-	-	3
4.	1	1	2
5.	1	1	2
6.	1	1	1
7.	2	3	1
8.	3	3	1
9.	-	1	1
10.	-	3	2
11.	1	-	1
12.	1	1	1
13.	-	2	1
14.	-	2	1
15.	2	3	1
16.	5	-	1
17.	-	-	1
18.	3	1	2
19.	3	-	-
20.	3	-	-
21.	-	-	-
22.	1	-	-
23.	-	1	-
24.	-	-	-
25.	-	1	-
26.	-	-	-
27.	-	1	-
28.	-	-	-
összesen:	28	28	28

Az önértékelés gyakorisága

I/b osztály

ranghely	e l ő f o r d u l á s		
	I. felmérés	II. felmérés	tanári értékelés
1.	-	-	3
2.	1	-	1
3.	1	-	1
4.	1	2	1
5.	2	-	3
6.	2	-	3
7.	5	1	1
8.	7	3	1
9.	3	1	2
10.	4	3	3
11.	1	2	1
12.	3	2	3
13.	-	1	1
14.	-	2	1
15.	-	-	1
16.	1	4	3
17.	-	2	1
18.	-	1	1
19.	-	-	-
20.	1	-	-
21.	-	-	-
22.	1	-	-
23.	-	-	-
24.	1	-	-
25.	-	-	-
26.	1	-	-
27.	2	-	-
28.	1	-	-
29-31.	-	-	-
összesen	31	31	31

Az önértékelés gyakorisága
I/c osztály

ranghely	e l ő f o r d u l á s		
	I. felmérés	II. felmérés	tanári értékelés
1.	2	1	3
2.	1	-	2
3.	-	1	2
4.	1	2	1
5.	-	-	1
6.	-	-	1
7.	1	-	1
8.	1	3	-
9.	-	1	3
10.	2	1	-
11.	1	1	1
12.	3	2	1
13.	5	-	1
14.	4	2	1
15.	-	4	2
16.	2	1	2
17.	1	-	1
18.	1	-	-
19.	2	1	-
20.	5	2	-
21.	-	2	1
22.	-	1	-
23.	-	-	-
24.	-	1	-
25.	-	1	-
26.	1	1	-
27.	-	1	-
28.	-	1	2
29.	-	3	2
30.	-	-	3
31-33.	-	-	2
összesen:	33	33	33

Az önértékelés gyakorisága
I/d osztály

ranghely	e l ő f o r d u l á s		
	I. felmérés	II. felmérés	tanári értékelés
1.	-	-	1
2.	-	1	2
3.	1	-	1
4.	1	2	3
5.	-	1	2
6.	1	-	2
7.	-	1	2
8.	-	1	1
9.	2	2	1
10.	1	1	2
11.	2	-	1
12.	2	1	2
13.	4	1	1
14.	2	-	1
15.	3	2	1
16.	1	3	2
17.	1	-	1
18.	1	-	1
19.	1	2	1
20.	1	3	1
21.	1	1	1
22.	-	2	1
23.	3	2	1
24.	1	1	-
25.	1	-	-
26.	1	1	-
27.	-	-	-
28.	-	3	-
29.	1	1	-
30-32.	-	-	-
összesen:	32	32	32

Az önértékelés gyakorisága
I/e osztály

ranghely	e l ő f o r d u l á s		
	I. felmérés	II. felmérés	tanári értékelés
1.	1	-	1
2.	-	1	1
3.	1	2	1
4.	-	-	1
5.	3	2	2
6.	2	1	2
7.	-	2	2
8.	2	1	-
9.	1	1	1
10.	1	-	1
11.	3	2	1
12.	-	1	-
13.	-	-	1
14.	-	1	-
15.	-	2	-
16.	4	1	1
17.	-	-	-
18.	1	1	3
19.	-	1	1
összesen:	19	19	19

Az önértékeléshez viszonyított társértékelés

I/a osztály

I. felmérés

Tanuló sorszám	É r t é k e l é s				
	Ön	Alul	Tul	Azonos	Összes
1.	16.	7	16	2	25
2.	18.	12	10	4	26
3.	19.	6	19	-	25
4.	5.	15	9	2	26
5.	15.	22	3	1	26
6.	11.	5	17	3	25
7.	7.	11	14	1	26
8.	7.	5	19	3	27
9.	7.	5	17	3	25
10.	2.	1	16	10	27
11.	8.	5	18	3	26
12.	20.	-	25	-	25
13.	15.	7	16	1	24
14.	4.	15	8	2	25
15.	20.	5	21	-	26
16.	19.	3	24	-	27
17.	16.	11	14	1	26
18.	-	-	-	-	-
19.	20.	12	11	3	26
20.	18.	-	25	-	25
21.	19.	5	20	-	25
22.	16.	11	11	3	25
23.	18.	1	25	1	27
24.	8.	26	-	1	27
25.	12.	14	12	-	26
26.	16.	5	11	2	18
27.	8.	-	26	-	26
28.	22.	14	10	2	26
összesen:		223	417	48	688

Az önértékeléshez viszonyított társértékelés

I/e osztály

II. felmérés

Tanuló sorszáma	É r t é k e l é s				
	Ön	Alul	Tul	Azonos	Összes
1.	10.	19	3	1	23
2.	14.	19	2	1	22
3.	25.	2	18	1	26
4.	5.	14	6	3	23
5.	14.	19	4	-	23
6.	9.	6	13	4	23
7.	2.	13	-	10	23
8.	7.	3	17	2	22
9.	8.	10	10	3	23
10.	1.	3	-	20	23
11.	7.	19	2	2	23
12.	10.	8	13	1	22
13.	15.	4	16	2	22
14.	4.	14	3	6	23
15.	13.	18	4	-	22
16.	7.	22	2	-	24
17.	8.	22	2	-	24
18.	12.	20	3	-	23
19.	8.	20	2	-	22
20.	15.	-	22	1	23
21.	18.	5	16	1	22
22.	15.	4	16	2	22
23.	10.	9	11	2	22
24.	13.	11	8	3	24
25.	6.	22	1	-	23
26.	23.	3	16	3	22
27.	1.	18	-	5	23
28.	28.	4	18	4	23
Összesen:		320	228	77	693

Az önértékeléshez viszonyított társértékelés

I/b osztály

I. felmérés

Tanuló sorszám	É r t é k e l é s				
	Ön	Alul	Tul	Azonos	Összes
1.	8.	20	2	2	24
2.	8.	16	9	1	26
3.	10.	12	12	2	26
4.	11.	2	26	-	28
5.	12.	15	8	3	26
6.	6.	22	3	3	28
7.	5.	19	6	2	27
8.	3.	3	23	1	27
9.	10.	14	10	3	27
10.	8.	12	14	3	29
11.	2.	6	15	7	28
12.	5.	13	12	3	28
13.	10.	15	10	3	28
14.	7.	21	5	2	28
15.	9.	16	8	2	26
16.	8.	28	-	-	28
17.	8.	17	7	2	26
18.	8.	6	22	1	29
19.	-	-	-	-	-
20.	7.	21	3	4	28
21.	4.	11	15	2	28
22.	10.	26	1	1	28
23.	12.	12	16	-	28
24.	8.	26	2	1	29
25.	7.	16	11	1	28
26.	12.	12	13	3	28
27.	6.	21	5	2	28
28.	16.	-	28	-	28
29.	-	-	-	-	-
30.	7.	20	8	-	28
31.	7.	5	23	1	29
összesen:		427	317	55	799

Az önértékeléshez viszonyított társértékelés

I/b osztály

II. felmérés

Tanuló sorszáma	É r t é k e l é s				
	Ön	Alul	Tul	Azonos	Összes
1.	17.	15	9	3	27
2.	11.	21	5	1	27
3.	20.	7	21	1	29
4.	10.	12	13	2	27
5.	24.	16	10	2	28
6.	7.	27	-	-	27
7.	8.	22	2	4	28
8.	14.	2	27	-	29
9.	18.	12	14	2	28
10.	22.	5	22	2	29
11.	4.	11	16	3	30
12.	16.	6	21	2	29
13.	16.	13	14	2	29
14.	8.	20	4	2	26
15.	16.	9	18	2	29
16.	27.	26	2	-	28
17.	10.	25	1	1	27
18.	4.	22	3	3	28
19.	17.	22	4	3	29
20.	12.	28	1	-	29
21.	8.	3	25	-	28
22.	13.	19	8	-	27
23.	16.	22	6	1	29
24.	28.	11	13	5	29
25.	14.	7	20	-	27
26.	27.	5	22	2	29
27.	11.	14	11	2	27
28.	10.	3	25	-	28
29.	12.	24	3	1	28
30.	26.	15	11	2	28
31.	9.	5	19	3	27
Összesen:		450	370	51	871

Az önértékeléshez viszonyított társértékelés

I/c osztály		I. felmérés									
Tanuló sorszáma		É	r	t	é	k	e	l	é	s	
	On	Alul			Tul			Azonos		Összes	
1.	20.	22			8			2		32	
2.	12.	6			23			-		29	
3.	20.	25			5			1		31	
4.	20.	29			3			-		32	
5.	14.	23			9			-		32	
6.	26.	29			3			-		32	
7.	1.	14			1			18		32	
8.	19.	6			25			-		31	
9.	19.	6			24			1		31	
10.	11.	30			-			-		30	
11.	14.	22			9			-		31	
12.	12.	15			15			1		31	
13.	8.	5			25			1		31	
14.	13.	26			6			-		32	
15.	12.	23			6			3		32	
16.	2.	28			-			4		32	
17.	16.	24			6			1		31	
18.	14.	25			6			1		32	
19.	10.	27			3			2		32	
20.	20.	27			4			-		31	
21.	13.	31			1			-		32	
22.	4.	19			10			3		32	
23.	13.	11			21			1		33	
24.	18.	11			14			3		28	
25.	20.	18			12			2		32	
26.	10.	27			3			2		32	
27.	14.	22			9			1		32	
28.	2.	8			13			11		32	
29.	13.	25			6			-		31	
30.	7.	15			16			-		31	
31.	13.	12			18			2		32	
32.	16.	16			14			1		31	
33.	17.	24			4			-		28	
összesen:		636			298			61		995	

Az önértékeléshez viszonyított társértékelés

I/c osztály

II. felmérés

Tanuló sorszáma	É r t é k e l é s				
	On	Alul	Tul	Azonos	Összes
1.	25.	6	23	-	29
2.	20.	-	28	1	29
3.	28.	15	12	3	30
4.	27.	28	2	-	30
5.	15.	22	8	1	31
6.	29.	20	7	3	30
7.	1.	-	-	31	31
8.	21.	4	23	2	29
9.	15.	5	25	1	31
10.	8.	30	-	-	30
11.	16.	20	9	-	29
12.	9.	15	13	2	30
13.	10.	-	29	-	29
14.	14.	13	12	-	25
15.	8.	30	-	-	30
16.	3.	11	14	5	30
17.	22.	18	12	1	31
18.	15.	18	10	1	29
19.	11.	23	3	3	29
20.	24.	18	11	1	30
21.	26.	25	4	1	30
22.	4.	7	17	6	30
23.	15.	3	26	1	30
24.	20.	16	14	-	30
25.	29.	4	23	1	28
26.	19.	16	10	4	30
27.	14.	18	11	1	30
28.	4.	19	12	1	32
29.	29.	26	4	-	30
30.	8.	7	23	-	30
31.	15.	7	24	1	32
32.	12.	22	5	1	28
33.	8.	29	1	1	31
összesen:		496	415	73	984

Az önértékeléshez viszonyított társértékelés

I/d osztály

I. felmérés

Tanuló sorszáma	É r t é k e l é s				
	On	Alul	Tul	Azonos	Összes
1.	3.	13	16	2	31
2.	13.	15	15	2	32
3.	13.	20	9	1	30
4.	15.	31	-	-	31
5.	15.	20	10	1	31
6.	4.	3	26	3	31
7.	9.	20	5	6	31
8.	13.	9	19	3	31
9.	21.	29	3	-	32
10.	23.	9	19	3	31
11.	25.	3	28	1	31
12.	23.	6	23	2	31
13.	13.	28	3	-	31
14.	11.	31	-	-	31
15.	12.	10	19	2	31
16.	16.	5	24	2	31
17.	6.	-	31	-	31
18.	18.	-	31	-	31
19.	10.	31	-	-	31
20.	23.	23	5	3	31
21.	17.	20	7	2	29
22.	9.	26	4	1	31
23.	24.	2	28	-	30
24.	26.	-	31	-	31
24.	11.	7	21	3	31
26.	19.	5	24	2	31
27.	14.	31	-	-	31
28.	20.	27	4	-	31
29.	32.	-	31	-	31
30.	12.	9	22	-	31
31.	14.	29	2	-	31
32.	15.	31	-	-	31
összesen:		493	460	39	992

Az önértékeléshez viszonyított társértékelés

I/d osztály

II. felmérés

Tanuló sorszám	É r t é k e l é s				
	On	Alul	Tul	Azonos	Osszes
1.	5.	10	18	3	31
2.	12.	10	20	-	30
3.	8.	24	4	3	31
4.	23.	31	-	-	31
5.	23.	13	16	2	31
6.	13.	-	31	-	31
7.	10.	11	18	1	30
8.	9.	15	12	4	31
9.	15.	27	-	-	27
10.	28.	4	26	1	31
11.	28.	1	28	1	30
12.	29.	5	24	2	31
13.	22.	9	15	5	29
14.	20.	13	14	2	29
15.	20.	-	30	1	31
16.	19.	6	24	-	30
17.	2.	11	10	10	31
18.	22.	2	27	2	31
19.	16.	20	9	1	30
20.	20.	25	5	1	31
21.	16.	19	5	6	30
22.	19.	12	18	1	31
23.	7.	17	10	3	30
24.	28.	-	27	4	31
25.	4.	21	5	5	31
26.	21.	3	27	-	30
27.	16.	31	-	-	31
28.	9.	26	4	1	31
29.	4.	12	17	2	31
30.	15.	12	15	4	31
31.	26.	19	10	2	31
32.	24.	25	4	2	31
összesen:		434	473	69	976

Az önértékeléshez viszonyított társértékelés

I/e osztály

I. felmérés

Tanuló sorszama	É r t é k e l é s				
	Ön	Alul	Tul	Azonos	Összes
1.	1.	2	-	14	16
2.	8.	7	4	5	16
3.		-	-	-	-
4.	6.	7	4	4	15
5.	10.	15	1	-	16
6.	11.	6	8	2	16
7.	3.	11	4	1	16
8.	11.	8	8	-	16
9.	5.	-	16	-	16
10.	11.	14	1	1	16
11.	6.	5	10	1	16
12.	8.	9	6	1	16
13.		k i m a r a d t			
14.	16.	5	12	-	17
15.	5.	9	3	4	16
16.	16.	-	15	1	16
17.	16.	2	13	1	16
18.	9.	14	1	1	16
19.	5.	3	13	1	17
20.		k i m a r a d t			
21.	16.	6	5	4	15
összesen:		123	124	41	288

Az önértékeléshez viszonyított társértékelés

I/e osztály

II. felmérés

Tanuló sorszáma	É r t é k e l é s				
	Ön	Alul	Tul	Azonos	Összes
1.	2.	1	12	1	14
2.	6.	5	5	4	14
3.	18.	9	1	4	14
4.	9.	2	9	4	15
5.	7.	15	-	-	15
6.	11.	11	3	1	15
7.	3.	8	5	2	15
8.	15.	9	4	2	15
9.	3.	2	9	3	14
10.	14.	2	10	2	14
11.	5.	9	4	1	14
12.	7.	11	-	4	15
13.	k i m a r a d t				
14.	19.	-	8	6	14
15.	7.	4	8	1	13
16.	11.	8	3	4	15
17.	8.	12	1	2	15
18.	12.	4	6	4	14
19.	5.	1	11	3	15
20.	k i m a r a d t				
21.	16.	6	1	8	15
összesen:		119	100	56	275

VIII. I R O D A L O M J E G Y Z É K

1. Alapelvek, A szakmunkásképzést folytató szakközépiskolák számára, 1978. Bp., OPI.
2. Ágoston György: 1976. A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer. Akadémiai Kiadó. Bp.
3. Általános pedagógiai útmutató az általános iskolai nevelés és oktatás tervéhez. 1978. OPI. Bp.
4. Borisevskij M.I.: 1976. A serdülő belső pozíciójának hatása viselkedése önszabályozására. Pedagógiai szociálpszichológia. Gondolat Könyvkiadó. Bp. 478-488. old.
5. Buda Béla: 1970. A serdülőkor szociálpszichológiája. Serdülőkről. Tankönyvkiadó. Bp., 63-101. old.
6. Dobák István - Vastagh Zoltánné - Vastagh Zoltán: 1976. Így ismertük meg a diákközösséget. A pedagógia időszerű kérdései hazánkban. Tankönyvkiadó. Bp.
7. Duró Lajos: 1982. Az értékorientáció pedagógiai pszichológiai vizsgálata. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Sectio Paedagogica et Psychologica. 24.sz. /Szerkesztette: Ágoston György/. Szeged.
8. Duró Lajos: 1967. Személyiség megfigyelési feladatok a gyakorlóéves tanárjelöltek iskolai munkájában. Magyar Pszichológiai Szemle. 1.sz.
9. Duró Lajos: 1981. A tanulók személyiségének megismerése és pedagógiai pszichológiai jellemzése. /Utmutató a gyakorlóéves tanárjelöltek számára/. Szeged.

10. Duró Lajos: 1967. A személyiség - megismerés hivatástudat -
alkító hatásának vizsgálata. Magyar Pszichológiai Szemle,
4.sz.
11. Flamm Zsuzsa: 1983. Mire jó a nevelési tanácsadó?
Köznevelés, 43. sz. 6-7. old.
12. Gazsó Ferenc - Petáki Ferenc - Várhegyi György: 1971.
Diákéletmód Budapesten. Gondolat Kiadó. Bp.
13. Gáspárné Zauer Éva: 1968. Vizsgálatok a pszichológiai
értékek körében. MTA Pszichológiai Tanulmányok, XI.
Akadémiai Kiadó. Bp., 217-239. old.
14. G. Donáth Blanka: A tanár - diák kapcsolatról. Tankönyv-
kiadó. 1977. Bp.
15. G. Donáth Blanka - Harsányi István: 1965. A pedagógus
értékelő megnyilvánulásai a tanítási óra keretében.
Pedagógiai Szemle, 11.sz. 1014-1030. old.
16. Harsányi István: 1971. A tanulók megismerése. Pszichológia
nevelőknek, Tankönyvkiadó, 25-32. old.
17. Horváth Márton: 1982. Köznevelésünk rendszere a történelem
mérlegén. Vélemények - viták Oktatási rendszerünkről,
Kossuth Könyvkiadó. 50-60. old.
18. Hunyadi Györgyné: Kollektivitás az iskolai osztályokban.
Akadémiai Kiadó. Bp., 1977.
19. Hunyadi Györgyné: 1977. A közösségi beállítódás struktu-
rális meghatározói. Kollektivitás az iskolai osztályok-
ban, Akadémiai Kiadó. Bp. 24-60. old.

20. Javaslat a közoktatás fejlesztésére. 1983. Köznevelés,
28.sz. 3-15. old.
21. Kalmár Magda - Lendvaine Ábe Ildikó: 1975. Társas kapcsolatok mikroszkóp alatt. Tankönyvkiadó. Bp.
22. Kelemen László: Pedagógiai Pszichológia. 1981. Tankönyvkiadó. 603-610. old.
23. Kéri Henrik: 1975. Pályaválasztás előtt álló általános iskolai tanulók tanulmányi eredménye. Magyar Pedagógia, 4. sz. 417-427. old.
24. Kériné Sós Julia: 1968. Diákévek, diáksorsok. Tankönyvkiadó. Bp.
25. Kiss Ernő: 1983. Tanulmányi eredmény és pályaválasztás. Pedagógiai Szemle, 12.sz. 162-169. old.
26. Kiss Tihamér: 1978. Az énkép kialakulása és fejlődése. Pszichológia nevelőknek, Tankönyvkiadó. Bp., 143.old.
27. Kon I.Sz.: 1977. A barátság. Kossuth Könyvkiadó. Bp.
28. Kon I.Sz.: 1969. Az ifjkor pszichológiája. Tankönyvkiadó. 117-124. old.
29. Kozéki Béla: 1984. Az iskolai közösség szerepe a rend és a fegyelem fejlesztésében. Köznevelés, 11.sz. 24-27. old.
30. Lénárd Ferenc: 1979. A közoktatás fejlesztése és a pszichológia. Neveléstudomány és társadalmi gyakorlat. 13.sz. Akadémiai Kiadó. Bp. 5-21. old.
31. Lénárd Ferenc: 1975. Pszichológiai szempontok az ifjúság nevelésének megalapozásához. Ifjúság és pszichológia, MTA Pszichológiai Tanulmányok, XIV. Akadémiai Kiadó. Bp. 9-19. old.

32. Lénárd Ferenc: 1981. Emberismeret a pedagógiai munkában.
Tankönyvkiadó. Bp. 239. old.
33. Makarenkó Művei, 1955. V. kötet, Akadémiai Kiadó-Tankönyv-
kiadó. Bp. 105. old.
34. Mérei Ferenc: 1976. Az önismereti érzékenység a serdülőkor
kezdetén. Az alakuló ember, Gondolat Kiadó. Bp.
127-168. old.
35. Mihály Ottó - Szabenyi Péter - Vajó Péter: Az OPI köz-
oktatásfejlesztési koncepciója. Pedagógiai Szemle,
1983. 11.sz. 997-1069. old.
36. Mohás Livia: 1978. Gimnazisták énképe önjellemzéseikben.
Neveléstudomány és társadalmi gyakorlat, 10. Akadémiai
Kiadó. Bp.
37. Molnár Imre: 1973. Munkalélektan. Alkalmazott pszichológia,
Gondolat Könyvkiadó. Bp. 88-103. old.
38. Petrikás Árpád: 1975. A nevelési folyamat közösségi jelle-
gének értelmezése. Magyar Pedagógia, 2.sz. 129-140. old.
39. Porkolábné Balogh Katalin: 1972. Gondolatok az iskolai
személyiséglapokról. Egy kísérleti személyiséglap terve.
Magyar Pszichológiai Szemle, 3.-4. sz. 574-582. old.
40. Radnai Béla: Önértékelés, mások értékelése. 1959. MTA
Pszichológiai Tanulmányok II. Akadémiai Kiadó. Bp.
213-225. old.
41. Ranschburg Jenő: 1973. Az éntudat fejlődése. Élet és
Tudomány, 24.sz. 1107-1112 old.
42. Rendtartás a szakközépiskolák számára. 1980.
Művelődésügyi Minisztérium.

43. Ritoók Pálné: 1978. Pályaorientáció. Köznevelés, 35.sz.
10-11. old.
44. Ritoók Pálné: 1982. A szakmai nevelés távlati fejlesztéséről az iskolarendszer tervezésével összefüggésben. Vélemények, viták, Oktatási rendszerünkről. Kossuth Könyvkiadó.
45. Ritoók Pálné: 1980. A pályaválasztási szaktanácsadás értékorientációs kérdései. Vizsgálatok a pályaválasztási értékorientáció körében. Pedagógustovábbképző Intézet, Kecskemét. 26-44. old.
46. Rókusfalvy Pál: 1969. Pályaválasztás, pályaválasztási érettség. Tankönyvkiadó. Bp. 279. old.
47. Rókusfalvy Pál: 1962. Növendékeink megismerése. Magyar Pedagógia. 3.sz. 316-337. old.
48. Rókusfalvy Pál: 1966. Pályaválasztó tanulók ismerete. Magyar Pedagógiai Szemle. 4.sz. 305-317 old.
49. Rubinstein Sz.L.: 1974. Az általános pszichológia alapjai. Akadémiai Kiadó. Bp.
50. Salamon Jenő: 1976. Fejlődéslélektan. Tankönyvkiadó. Bp.
51. Szarka József: 1971. A nevelés tapasztalatai. Akadémiai Kiadó. Bp.
52. Szilágyi Vilmos: 1965. Az osztályfőnöki feljegyzésekről. Köznevelés, 6.sz.
53. Szociálpszichológia a pályaválasztási tanácsadásról.
/Szerkesztette: Havas Ottóné/. 101-122. old.
54. Timás János: 1967. Továbbtanulás és elhelyezkedés. Tankönyvkiadó. 5-10. old.

55. Utunk a nevelő iskola felé. Köznevelés, 1978. 9.sz.
21-23. old.
56. Veczkó József: 1975. A tanulók iskolához való viszonyának pszichológiai vizsgálata. Ifjúság és pszichológia. MTA, Pszichológiai tanulmányok, XIV. Akadémiai Kiadó. Bp. 75-86. old.
57. Vincze László - Vincze Flóra: 1983. Lélektani - pedagógiai tanulmányok. Tankönyvkiadó. Bp. 270-300 old.
58. Zekar András: 1978. A pályorientáció személyiségformáló szerepe. Mivelődésügyünk, 27.sz. 73-79. old.
59. Zekar András: 1979. Az első osztályos középiskolai tanulók pályaválasztási szándékainak értékorientációs tényezői. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Sectio Paedagogica et Psychologica. Szeged. 103-121. old.
60. Zekar András: 1975. A serdülő tanulók pályorientációjának pedagógiai - pszichológiai vizsgálata. Pedagógiai Szemle, 2.sz. 122-131. old.
61. Zenei József: 1977. Pályaválasztási szempontok az általános iskolai zárójellemzésekben. Pályaválasztási Intézet, Szeged.